

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"ג הגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצ"ל והרבנית הצדיקת מרת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

בין המצרים תשעה באב

במוצאי שבת

הלכה ומנהג

מנחם אב תשמ"ה

גיליון רנ"ב

יו"ל ע"י:
בשבילי אורייתא - ווארקא
 הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א
 בני ברק
 ישראל

Bishviley Orayso - Vurke
 1a Imrei Baruch st
 Bnei Brak
 Israel
 bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

מנחם אב תשפ"ה
 גיליון רנ"ב

לעילוי נשמת

איש היקר המיוחד שבאנשים ריחף צדקה וחסד, מקור רבנו ותלמידיו,
 פיוז נטן לאנשים מיוחדים ללבבות בתפילות,
 אוהב וחסד של הנרות, טוב לב, עניו ושפל חת.

הרה"ח ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** ז"ל

בן **אדאמיר תהניצ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שולביץ בשבת קודש פ' "ואתה תצוה" ונו "ויקחו אליך" ונו
 טו באדר תשע"ח
 ת.ג.צ.ב.ה.

ולעילוי נשמת האשה החשובה והיקרה אשת חיל נוסלת חסדים
 הרבנית הצ' **מרת ברכה דבורה זילברברג** ע"ה

בן **אדאמיר תהניצ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שולביץ טו באדר תשס"ב
 ת.ג.צ.ב.ה.

תוכן עניינים

• פרק א' - בין המצרים עמוד ז'

מהות הימים

חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

• פרק ב' -שבעה עשר בתמוז

חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

תשובה בתענית

החייבים בתענית

חולה

זקן - תשוש

עוברות ומניקות

יולדות

צום נדחה

קטנים בצום

חתן

אכילה בליל התענית עמוד ט'

בשר ויין

סעודת מלוא מלכה

השכמה לאכילה

תנאי לפני השינה

תנאי לשתיה

שטיפת פה

צחצוח שיניים

תרופה

רחיצה

טבילה

בליעת רוק

בירך על מאכל

אכל בשוגג

• פרק ג' - סדר התפילה

עמוד יא

עננו בשחרית

סליחות

קריאת התורה

פסוקים בקול

עלייה לתורה לאינו מתענה

כמה מתענים

ש"ץ נתמלא זקנו

ישיבה קטנה

שליח ציבור בטלית

קריאה ומפטיר במנחה

עננו במנחה

נשיאת כפיים

נשי"כ מנחה גדולה

כהן שאינו מתענה

ש"ץ שאינו מתענה

עלייה לתורה במנחה

הגבה גלילה והוצאה

אוכל שיעורים

• פרק ד' - עננו, צדקה, שמחות

עמוד טו

לילדים

עננו לאוכל

נגינה

צדקה

רמזי צדקה

נישואין

בר מצוה

• פרק ה' - ברית מילה

עמוד טז

סליחות

צום

מציצה

פדיון הבן

• פרק ו' - ימי בין המצרים

עמוד יז

נישואין

סעודת שבע ברכות

אירוסין

תיקון חצות

זהירות מסכנה עמוד יח

רחיצה בים

הימנעות מכל ענין של סכנה

לילך יחידי

הכאת תלמידים

• פרק ז' - ריקודין ומחולות

עמוד יט

מנגינה מוקלטת

מוזיקה וואקטילית

שירה בפה

סעודת מצוה

לימוד נגינה

צלצול טלפון

תיקונים

בית הכנסת

תפירה עמוד כח

גובלין

קורס תפירה

תיקון כפתור

תפירת בגד חדש

סריגה

קניית בגדים עמוד כט

במקום פסידא

כלים חדשים

רהיטים

שחייה

סכנה

ריקודין ומחולות עמוד ל

שירה

קטעי חזנות

תספורת

לבעל ברית

גזיזת צפרניים

בשר ויין עמוד לא

תבשיל בשרי

בשר בסעודת מצוה

חולה בבשר

שכח ובירך

טעימה מהתבשיל בער"ש

מתנה

נקיון

קידוש לבנה

צחצוח נעליים

כביסה עמוד לג

כתם

רחיצת פאה

בגדי קטנים

גיל הקטן

לבישת בגדים מכובסים

בגדי זיעה

בגד לבוש

לקמט בגד

מפות לכבוד שבת

בגדי שבת בשמחות

שידוך

אורח

רחיצה עמוד לד

תרגילי בריאות

שמיעת שיר בע"כ

עבודת ד' בשמחה

תספורת עמוד כא

מנהג בני אשכנז

הפסד ממון

לרפואה

תספורת שפם

לקטנים

תספורת לנשים

חלאקה

בעל ברית

פדיון, בר מצוה

בן ישיבה ספרד באשכנז

• פרק ח' - ברכת שהחיינו

עמוד כג

מצוה, מילה פדיון

בשבת

פרי חדש

בירך בטעות

חולה

בגד חדש

בגד חדש בשבת

בגדי זיעה

• **בגדים חדשים עמוד כד**

קנייה

קנייה מר"ח אב

נעלי גומי

במקום פסידא

• פרק ט' - שבת מברכין

מנחם אב עמוד כה

ברכת החודש

אב הרחמים

מנחם אב

• פרק י' - ימי בין המצרים

תשעת הימים עמוד כו

משנכנס אב ממעטין בשמחה

שבוע שחל בו ט"ב

עדות המזרח

בני אשכנז

ממעטים במשא ומתן

בנייה

סיוד וצבע

ברוך המבדיל
חליצת נעליים
זהירות ממלאכה
בורא מאורי האש
אתה חוננתנו
קדיש לתקבל
ויהי נועם

הבדלה עמוד כג

חולה בהבדלה
על מה מבדילים
נשים בהבדלה
קטן בהבדלה
הבדלה מוצאי ט"ב
שתיית מים לפני הבדלה
הבדלה לאשה

פרק יד- מהלכות תשעה

באב עמוד מה

חמשה עינייים
טלית תפילין בחצות
ישיבה נמוכה
אוטובוס
מיעוט מכבודו
סוג נעליים
אבזם מעור
נעלי גומי
אור בבית הכנסת
נר תפילה
נר לברית
פרוכת

פרק טו- תפילת ערבית

עמוד מז

כאבלים
קדיש לתקבל
מגילת איכה ברכה
נשים באיכה
חזן
איכה ביחיד
סדר קדושה
טעם אתה קדוש

פרק טז- הליכות ט"ב

עמוד מח

יצטער במשכבו
נטילת ידים
לימוד תורה בט"ב

פניו ידיו ורגליו

ארצות חמות

טבילה במקווה
רחיצה לכבוד שבת
דיאודורנט

סיום מסכת עמוד לו

עניין הסיום
שעת כושר
נזדמן הסיום
השתתפות גם מי שלא למד

פרק יא - שבת ראש חודש

באב עמוד לח

שבת ראש חודש אב
מפטיר
החלפת בגדים
הבדלה על היין

פרק יב - ערב שבת חזון

עמוד לט

טעימה מהתבשיל בער"ש
בגדים מכובסים
החלפת הבגדים
נעליים
צפרניים
רחיצה
טבילה
תספורת עדות המזרח
בגדי שבת
בגד חדש לחתן
סדרי תפילה וניגונים
שלום זכר
אב הרחמים

פרק יג - שבת חזון כשט'

באב בשבת עמוד מא

צפרניים
אב הרחמים, צדקתך
טיול
לימוד בשבת
טיפות וכדורים
סעודה שלישית
אכילה עד השקיעה
זמן ר"ת

הכנה משבת לחול

מוצ"ש צום ט' באב עמוד מב

בשר ויין בסעודת מצוה

• **תשעה באב ביום חמישי**

עמוד נ"ד

כיבוס בליל שישי

רחיצה תספורת ביום ו'

בשר ויין ביום ו'

• **פרק כ - ברית מילה בט"ב**

עמוד נד

לאחר קינות

לאחר חצות היום

נרות בברית

בגדי שבת

נעליים

טלית ותפילין

שהחיינו

טעימה מהיין

שם הילד

מזל טוב

סעודה בערב

שירה בסעודה

וואך נאכט

מתנות

חברותא

לימוד בהרהור

מצות ת"ת בט"ב

השכמה

• **פרק יז - טלית ותפילין**

עמוד נ'

הקדמת תפילין לשחרית

הנחת תפילין במנחה

תפילין לחולה

• **פרק יח - סדר היום**

עמוד נא

תפילת שחרית

פיטום הקטרת

איכה ביום

חצות היום

מנחה

ברכת כהנים

תפילין במנחה

פרשיות קר"ש

נחם

תהלים

• **פרק יט - מוצאי ט"ב**

עמוד נג

נטילת ידים

קידוש לבנה

טעימה ונעליים

שתיית מים לפני הבדלה

בשר ויין

פרק א' בין המצרים

א. ימי בין המצרים הם ימי שלשת השבועות, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב. ימים אלה מכונים "בין המצרים" על שם הכתוב^א כל רודפיה השיגוה בין המצרים.

איתא בירושלמי^ב מ"ז בתמוז עד ט' באב 21 יום מתחילת הבקעת העיר עד שנשרף ביהמ"ק היו הצרות מתגברות ומתחדשות ביניהן בכל יום ולא נחו.

ב. במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

פרק ב' שבעה עשר בתמוז

כזה אמר ד' צבא צום הרביעי וצום החמישי וגו'
יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמולדים טובים
והאמת והשלום אהבו" (זכריה פרק ח, י"ט)

ג. חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

- א. נשברו הלוחות הראשונות, כשירד משה מן ההר (שמות לב, יט)^א
- ב. בוטל קרבן התמיד מלהקריב בבית הראשון^ב.
- ג. הובקעה חומת ירושלים בבהמ"ק השני^ג.
- ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התורה^ד.
- ה. הועמד צלם בהיכל בית המקדש^ה.

----- == מקורות וצינונים == -----

^א איכה (ג,א). ברש"י: בין המצרים, שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס. ומדרש אגדה, בין י"ז בתמוז לתשעה באב.

^ב תענית ד'ה'.

^ג בשנת ב' תמ"ט, אחרי עשיית העגל בט"ז בתמוז ראה תענית כ"ח:.

^ד בגמ' ערכין (י"א): בי"ז בתמוז בטל התמיד, וברש"י שם, שלא היו להם כבשים מחמת שהיו צרים על ירושלים. ברש"י (תענית כ"ו): מפני גזירת מלכות מלהקריב עוד.

משמע רק בבית ראשון, וכ"ה ברמב"ם (פ"ה תעניות הל' ב') והכלבו (סי' ס"ב).

בירושלמי (פ"ד תענית הל' ה') ובזוהר חדש (פ' וישב) שבשני בתים בוטל התמיד.

^ה תענית כ"ח: שנת ג'תתכ"ט.

^ו שם. משנ"ב סי' תקמ"ט (ס"ק ב').

^ז על ידי מנשה מלך יהודה, ראה מלכים (ב' כ"א). ראה משנה תענית פרק ד' משנה א' (ובגמרא שם כ"ח): ברש"י שם: שמנשה העמידו כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים כסאי (ישעי' ס"ו)

בירושלמי תענית (פ"ד הל' ה') שלפי גירסא "הועמד" צלם, מדובר בצלמו של מנשה שכבר עמד (בזמן בית ראשון), ולפי גירסא "העמיד" משמע שאפוסטמוס ששרף את התורה, הוא גם העמיד הצלם בהיכל (בזמן בית שני). משנ"ב (סי' תקמ"ט ס"ק ב').

תשובה בתענית

ד. כל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם כדי לעורר הלבבות לתשובה וכו' ולכן חייב כל איש לשים אל לבו לפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית אלא הכנה לתשובה.⁷

ה. וישמור עצמו מן הכעס.⁸

החייבים בתענית

ו. כל איש ואשה הבריאים, חייבים, מגיל הכנסם לעול מצוות, להתענות בשבעה עשר בתמוז (שו"ע סי' תק"ז).

חולה

ז. חולה, גם שאין בו סכנה, פטור מלהתענות. ואסור לו להחמיר על עצמו.⁹ ומכל מקום יאכל בצנעא.¹⁰

זקן - תשוש

ח. תשושי כוח, או זקנים שהצום צער גדול להם, לא יתענו¹¹ (עוברות ומניקות

ט. עוברות ומניקות, פטורות מלהתענות.¹²

יולדת

י. יולדת, כל זמן שעדיין חלשה מהלידה נחשבת כיוולדת.¹³ וכתב המהרש"ם, אפשר שכל כ"ד חודש אינה צריכה להתענות (כדאי בנדה ט. שו"ע יו"ד קפ"ט ל"ד. שכל כ"ד חודש אבריה מתפרקין) ובפרט אם מרגישה חולשה אין לה לצום.¹⁴

----- = מקורות וצינונים = -----

⁷ רמב"ם (פ"ה תענית ה' א'). משנ"ב סימן תקמ"ט ס"ק א'. השל"ה (מס' תענית פ' תורה אור אות ע') הקשה, הרי צער על העבר פועל הבל, אלא הטעם כמ"ש הרמב"ם שבזכרון הדברים נשוב להיטיב וכו'. מביאו מחצה"ש (תקמ"ט א'). ראה עוד חת"ס (או"ח סי' ר"ח) שאומרים וידוים וסליחות מפני שהם ימי תשובה. ערוה"ש (תקס"ו ג').

⁸ של"ה מס' תענית ד.: משנ"ב (סימן תקס"ח ס"ק ו').

י חיי אדם (ככל קל"ג ס"ק ו'). משנ"ב (סי' תקנ"ג ס"ק ד').

בזמניו שהנשים חלושות, מורין הרבה מגדולי ההוראה שלא יצומו. בס' תורת רבינו שמואל סלנט (או"ח סי' י"ז). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' 2). תשובה מאהבה. הגריי"פ

¹⁴ מטה אפרים (סי' תר"ב ס"ק כ"ב). תשו' מנחת אלעזר (ח"ג סי' ג')

¹² רוח חיים (אות א'). כפה"ח (סי' תקנ"ג ס"ק ו')

¹³ שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף ה'). עי' ברמ"א (סי' תקנ"ג סעיף א'), ובשעה"צ (שם ס"ק ג').

¹⁷ מחז"ב (סי' תקנ"ג קו"א ס"ק א'). כפה"ח (ס"ק כ"ח)

¹⁸ מהרש"ם בדעת תורה (סי' תקנ"ג). וכ"ה בס' אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ב אות ט')

צום נדחה

יא. צום שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב רבי עקיבא איגר, מי שחולה קצת ומעוברת שיש מיוחדש קצת, מותרים לאכול^{טו}.

קטנים בצום

יב. אין מחנכים קטנים בצום, מכל מקום לא יאכילם מאכלים של תענוג^{טז}.

חתן

יג. חתן בתוך שבועת ימי המשתה, נוהגים שמתענה^{יז}.
יש סוברים שאינו מתענה^{יח}

אכילה בליל התענית

יד. ליל התענית, מותר לאכול ולשתות עד עמוד השחר^{יט}, אבל אם ישן, אינו חוזר לאכול אלא אם התנה (שו"ע סימן תקס"ד).

בשר ויין

טז. יש מתענים מבשר ויין, גם בלילה שלפניהם^{כא}.

סעודת מלוה מלכה

טז. כשחל הצום ביום ראשון, או במוצאי שבת, יכול לסעוד סעודת מלוה מלכה בסעודה עם בשר^{כב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טו} חידושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת שבות יעקב (ח"ג סי' ל"ז). מביאו בה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלים)

^{יז} משנ"ב (סימן תק"ן ס"ק ה'). ראה הליכות שלמה תעניות פ' י"ג שלא היתה דעתו נוחה ממה שנערים צמים כמה צומות לפני הבר מצוה

^{יח} אבילות רבים דוחה רגל דיחיד. ראה (בה"ל סי' תקמ"ט) מהריטב"א סוף תענית. ומשנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י"ב). קצשו"ע (סי' קכ"א ס"ז).

^{יט} בן איש חי (ח"א פ' שופטים) כתב שיש סוברים שאין החתן מתענה, וכן נהגו בבגדד. וכן דעת הגר"א, מובא בשעה"צ (סי' תרפ"ו ס"ק ט"ז).

^כ שו"ע סי' תקנ"ג (סעיף ב'). ואין איסור מלאכול בתוך חצי שעה לפני עלות השחר, דכיון שיש איסור לאכול אחרי עלוה"ש בגלל הצום לא חיישינו שימשך באכילתו (שבט הלוי י"א קל"ח).

^{כא} סדר היום (ענייני בין המצרים). משנ"ב (סי' תק"פ ס"ק ט"ז).

^{כב} כמ"ש המג"א (סי' ש') שטוב לכתחילה להדר סעודת מלוה מלכה בבשר או שאר תבשילין, מביאו משנ"ב (שם ס"ק א'). ראה מקור חיים סי' תקמ"ט.

אשתו של הגר"א רצתה לצום משבת לשבת, הודיע לה הגר"א, שאין שקול שכר תענית משבת לשבת, כנגד הפסד סעודת מלוה מלכה אחת (תוס' מעשה רב).

תנאי לפני השינה

יז. אם רוצה להשכים ולאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות על כך לפני השינה²².

יח. אם התנה לאכול, שתייה בכלל, אבל אם התנה לשתות אין האכילה בכלל²³.

תנאי לשתייה

יט. ולעניין שתייה, אם רגיל לשתות בבוקר, דעת הרמ"א שאין צורך להתנות אבל לכתחילה ראוי להתנות גם לשתייה²⁴.

שטיפת פה

אין לשטוף את הפה (שו"ע סימן תקס"ז סעיף ג') ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים, רק שיהיה ביותר לכופף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונוכו.

צחצוח שיניים

כ. במקום ריח רע מזהפה, דעת מנחת יצחק (ח"ד סי' ק"ט) שיכול לצחצח שיניו וזיהר מלבלוע כלום.

תרופה

כא. מי שצריך לקחת תרופה, יבלענו בלי מים. ואם אינו יכול, מותר לשתות מעט מים כפי צורך הבליעה²⁵ (ואין צורך לפגום טעם המים) (הליכות שלמה פט"ז ס"ג).

רחיצה

כב. מותר להתרחץ ב"ז בתמוז (שו"ע סימן תק"ן סעיף ב') ובעל נפש ימנע מלהתרחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר (משנ"ב שם ס"ק ו', שעד"צ ס"ק ח' ט').

טבילה

טבילה במקוה לפני התפילה, מותר ביום התענית גם במקוה חמה²⁶.

בליעת רוק

כג. מותר לבלוע רוק²⁷.

----- = מקורות וצינונים = -----

²² שו"ע סי' תקס"ד משנ"ב (שם ס"ק ד').

²³ תוס' חיים (כלל קל"ב ס"ק י"ח).

²⁴ עיי' רמ"א (סי' תקס"ד), משנ"ב (שם ס"ק ו').

²⁵ יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (86 סמ"ק).

²⁶ משנ"ב (שם ס"ק י"א).

²⁷ תשו' הלכות קטנות (ח"ב סי' צ"ז). באה"ט (סי' תקס"ז ס"ק ז'). כפה"ח (סי' תקנ"ד ל"ד).

²⁸ א"א בוטשאטש. שבט הלוי ח"ז סי' ע"ז. צי"א (חלק י"א סי' נ"ז) גבי ט' הימים וכ"ש כאן.

²⁹ משנ"ב (סי' תקס"ז ס"ק י"ג) מהמג"א (ס"ק ח'). הגם דשונה משקין שאינן ראויין לשתייה, פטור אבל אסור, הכא שאני כיון שאין כוונתו כלל לשתייה. ובערוה"ש ס"ד, שא"א שלא לבלוע, שאל"כ נצטרך לרוק כל היום.

בירך על מאכל

כד. שכח ובירך על מאכל, ונוכר מהצום לפני שטעם, יאמר ברוך שיכ'מלו' לא.
בס' תשובות והנהגות ה"א סי' שכ"ט כתב שיכניס בפיו מעט מאכל ולא יבלע, אלא מיד יפלוט היטב.

אכל בשוגג

כה. אם אכל בשוגג אין לו להמשיך לאכול^{לז}. וישלים התענית^{לז}.

ואין צריך להתענות יום אחר (שעה"צ תקס"ח שם ס"ק ב). ואם כוונתו לכפרה, יצום ביום אחר (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק ח') ואם קשה לו להתענות, כתב המטה אפרים (סי' תר"ב סכ"ג) כיון שתענית זה היא רק לכפרה, יכול לפדותו במזון. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקמ"ט ס"ק ז') ועיי"ע בכפה"ח שם הדין אם אכל במזיד.

לד

כו. אם אכל בשוגג, יכול לומר עננו בתפילתו
ויאמר בנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק ג').

פרק ג' סדר התפילה

עננו בשחרית

כז. בתפילת שחרית, אומר הש"ץ עננו בחזרת הש"ץ לפני ברכת רפאנו (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

כח. אם טעה הש"ץ ושכח, אומר עננו בשומע תפילה (משנ"ב סי' תקס"ה ס"ק ג').
והיינו שכבר סיים ברכת רפאנו, ואמר ברוך אתה ה', אבל אם עדיין לא אמר את השם של חתימת הברכה, חוזר ואומר עננו עם חתימה, ואח"כ ברכת רפאנו (דרך החיים. משנ"ב סי' קי"ט ס"ק ט"ז)

סליחות

כט. לאחר חזרת הש"ץ אומרים סליחות^{לה}.

קריאת התורה

ל. קוראים שלשה קרואים בתורה, ויחל משה וגו' (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

----- = מקורות וצינונים = -----

^{לא} שערי תשובה (סי' תקס"ח ס"ק א'). בשדי חמד (בשם נחפה בכסף) "שב ואל תעשה". דעת תורה. שבט סופר (אוי"ח סי' כ"ה)

^{לב} שו"ע סי' תקס"ח סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק א'

^{לג} ראה תשו' ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט) שיש שני דינים בתענית א. מצות תענית. 2. איסור אכילה לסגף גופו, ולכן מי שאכל וביטל התענית, מ"מ מחמת הדין ב', אסור לו לאכול.

^{לד} משנ"ב שם ס"ק ג'. ראה תשו' שבט הלוי (ח"ה סי' ס"ד ד'), שמחלק בין אם אינו מתענה כלל אינו אומר עננו, ובין אם שכח ואכל, שחייב להמשיך תעניתו, אז יאמר עננו.

^{לה} טושו"ע סימן תקס"ו סעיף ד'.

פסוקים שאומרים בקול

לא. הקהל אומרים "שוב מחרון אפך" ו"ה' ה' " בקול, אבל העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומר אותן פסוקים עם הקהל, רק אחרי שסיימו הקהל, אז קורא החזן עם העולה לתורה (שערי אפרים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק ג).

עלייה לתורה כשאינו מתענה

לב. מו שאינו מתענה, לא יעלה לתורה בתענית ציבור (שו"ע סי' תקס"ו סעיף ו) בשחרית בימי א'ג'ד'ו, ובקריאת התורה במנחה. או אם אין בדעתו להשלים התענית (דרך החיים. משנ"ב שם ס"ק כ).

לג. ואם חל הצום ביום שני או חמישי, בשחרית לכתחילה לא יעלה ואם קראוהו מותר לו לעלות^{לז}.

כמה מתענים

לד. כשחל הצום באחד מימי, א'ג'ד'ו, בשחרית ובמנחה, קוראים ויחל רק בעשרה מתענים (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ד מביא א"ר ופמ"ג), ויש שנהגו שאפילו אם יש שבעה מתענים יכולים לומר עננו ולקרות ויחל (שע"ת סי' תקס"ו ס"ק ד; משנ"ב ס"ק י"ד).

בס' צמח צדק (המילואים ה"א ס"ח) כתב, קריאת ויחל בד' צומות גם אם יש בביהכ"נ רק ג' מתענים. אמירת עננו כברכה בפני עצמה אם יש ג' מתענים ועוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור (מביאו בשערי הלכה ומנהג או"ר כ"ד).

ש"ץ נתמלא זקנו

לה. בתענית ציבור, הש"ץ יהא רק מו שנתמלא זקנו (ט"ז סי' נ"ג ס"ק ב' משנ"ב שם ס"ק כ"ד), ואין להקל בזה אפילו ע"י מחילת הציבור^{לו}

לו. בשיבות קטנות שרובם נערים אין להוש^{לז}.

שליח ציבור בטלית

לז. בתענית במנחה יש נוהגין שהשליח ציבור מתעטף בטלית. וגם הבעל קורא מתעטף בטלית^{לט}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{לז} דדעת המג"א סי' תקס"ו ס"ק ח' שגם לכתחילה מותר לעלות, והא"ר ומאמ"ר חולקים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ט

^{לז} ט"ז שם, שכבוד הציבור היינו כבוד שמים שכוונתם לכבוד השי"ת שיהא ש"ץ ראוי להמליץ בעד הקהל. פמ"ג שם

^{לז} בית ברוך, בחיי אדם כלל כ"ט ס"ק מ"ה. הליכות שלמה פ"ב הע' 76.

קריאה ומפטיר במנחה

לח. במנחה קורין בתורה ויחל משה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף א) ומפטירין דרשו (רמ"א סימן תקס"ו סעיף א').

בני עדות המזרח אינם מפטירים, לכן לא יעלה לעלייה השלישית. ואם עלה יברך ויפטיר כמנהג המקום (ישכיל עבדי ח"ו סי' ט'. תשו דברי יציב או"ח סי' רמ"ח).

עננו במנחה

לט. בתפילת המנחה אומר גם יחיד עננו בשומע תפילה (שו"ע סי' תקס"ה סעיף א' וסעיף ג).

מ. **אם שכת**, אומרו לפני יהיו לרצון (שם סעיף ב'. משנ"ב ס"ק ו' ז'. ובשעה"צ שם ס"ק ו' שבדיעבד, יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדיין).

נשיאת כפיים

מא. בתפילת המנחה בארץ ישראל נושאים הכהנים כפיהם (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ח') ובחוץ לארץ יאמר הש"ץ או"א ברכנו בברכה המשולשת וכו' (משנ"ב שם ס"ק כ"ג).

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

מב. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה (שו"ע סימן קכ"ט סעיף א', סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרימ"ט).

מג. ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה (חזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז ח"ח סי' רמ"ח. בתשו"ר רב פעלים ח"ד סימן ה' שגם במנחה גדולה אומר הש"ץ או"א ברכנו וכו').

כהן שאינו מתענה

מד. כהן שאינו מתענה, יש נוהגין שאינו נושא את כפיו הלכך צריך לצאת חוץ לביהכ"נ לפני רצה (פרי חדש סימן קכ"ט ס"ק א'. מהזיק ברכה קו"א אות א'. כפה"ח סימן קכ"ט ס"ק ד').

ויש מתירין לו לומר ברכת כהנים (מקו"ח סי' קכ"ז. לוח אר"י לגרימ"ט שיעלה רק **אם אין כהן אחר**. בהליכות שלמה (פי"ג ס"י) שיעלה גם אם יש רק **עוד כהן אחד**. מועדי קודש יוד"כ פ"א הע"י 211).

ש"ץ שאינו מתענה

מה. מי שאינו מתענה, לא יתפלל לפני התיבה כש"ץ (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ה') ואם הוא רק לוקח כדור - תרופה מרה, נחשב שהוא צם (ראה בה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז).

----- = מקורות וצינונים = -----

לט הקריאה היא ב"ג מדות, וא"י בגמ' ר"ה י"ז: שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפלה וכו'. הליכות שלמה קרה"ת פ"י"ב סעיף כ'

עלייה לתורה במנחה
 מז. מי שאינו מתענה לא יעלה במנחה לקרוא בתורה¹⁰)

הגבה גלילה והוצאה

מז. להגבה וגלילה וכן להוצאה והכנסה אין מניעה לכבד את מי שאינו מתענה (מטה אפרים סימן תר"ב סעיף ט"ו. שערי אפרים שער א' סעיף י"ב).

בערוך השולחן סי' קל"ה סעיף י"ד כתב, שנ"ל דשום כיבוד אין ליתן למי שאינו מתענה, כמו הגבה, גלילה, הוצאה והכנסה.

אוכל שיעורים

מח. ואם הוא אוכל או שותה "שיעורים" מותר להיות ש"ץ ולעלות לתורה ולומר עננו בתפילה (תשו' מהר"ם שיק סי' ר"צ. לב אברהם סי' תקנ"ט בשם הגרש"ז אויערבאך. שש"כ פ"ל"ט הע' קכ"ב).

----- = מקורות וצינונים = -----

¹⁰ שו"ע סימן תקס"ו סעיף ו, משנ"ב (ס"ק י"ט).

פרק ד' עננו, צדקה, שמחות

עננו לילדים

מט. אין צורך לחנך קטן לומר עננו, אבל אם הקטן רוצה, יכול לומר (ראה שבט הלוי ח"ח סימן קל"א).

עננו לאוכל

נ. חולה שצריך לאכול בתענית, לא יאמר עננו בתפילה (בה"ל סימן תקס"ה ד"ה בין יחיד מהמאמר מרדכי ס"ק א'. רבבות אפרים ח"ב עמוד ר"פ).

נגינה

נא. יש להימנע מלשמוע נגינה מכלי זמר וריקודין ומחולות ביום התענית (קיצושו"ע סימן קכ"ב סעיף א').

צדקה

נב. מנהג לתת צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא, (תוס' פ"ג דמגילה) ויש נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב, וכן נוהגין בכמה קהילות להכריז ליתן כופר נפש (משנ"ב סימן תקס"ו ס"ק י"ב בשם א"ר).

רמזי צדקה

נג. איתא בתוס' מגילה (כ"א. ד"ה הקורא): הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית, משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה (ישיהו נ"ו) ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה.

באליהו רבה (סי' תקס"ו ס"ק ב) כתב בטעם לדבר, 'תענית' הוא אותיות "תת עני".

נישואין

נד. נישואין אור ליום התענית, ראוי להימנע לכתחילה, אם אין צורך מיוחד (הליכות שלמה פ' י"ג א') ויש מתירים לערוך נישואין ולנגן בסעודה (הגרי"ש אלישיב שערי נחמה ס"ו. ראה עוד אג"מ ח"א סי' קס"ח. דברי משה סי' ל"ג ג).

בר מצוה

נה. סעודת בר מצוה מותר לערוך בליל התענית (דגול מרבבה סי' תקס"ח) וכן במוצאי התענית (מג"א סי' תקס"ח ס"ק י'. וכן הורה בעל שבט הלוי).

פרק ה' ברית מילה בי"ז בתמוז

נו. כשיש מילה בצום י"ז בתמוז, אומרים סליחות בבית הכנסת (שו"ע סימן קל"א סעיף ה') ויש נוהגין לקצר בסוף הסליחות (משנ"ב שם ס"ק כ"ח. צי"א ח"ז סימן ט') ומסיימים ב"לד' א' הרחמים והסליחות". ואין אומרים תחנון (שו"ע סי' קל"א סעיף ה').

סליחות

נו. בעל הברית לא יאמר הסליחות (שע"ת סימן קל"א ס"ק ט"ו).

צום

נח. בעל הברית צריך לצום בתענית שבעה עשר בתמוז (ראה בה"ל סי' תקמ"ט ד"ה חייבים).

נט. כוס שמברכים עליו בזמן הברית, נותנים לילד לטעום במקום המברך (שו"ע יו"ד סימן רס"ה סעיף ד' ברמ"א).

מציצה

ס. הרבה פוסקים מתירים למוהל לעשות מציצה במושקה כהרגלו (מהר"ם שיק סי' שט"ו. מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ס. קצה המטה במטה אפרים סי' תרכ"א ס"ק י"א).

פדיון הבן

סא. פדיון הבן שזמנו ביום צום שבעה עשר בתמוז, ישנם שעושים את הפדיון ביום, ואת הסעודה בלילה לאחר תפילת מעריב וגמר הצום. ואבי הבן והכהן מתענים ומשלימים את הצום. (ראה משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק כ' מהמג"א. ובשבט הלוי, ח"ו סי' ע' יא.)

סב. כתב בתשו' האלף לך שלמה (סי' שמ"ט), שיש שעושים את הפדיון סמוך ללילה לחוש לדעת התה"ד (סי' רס"ט) המובא בש"ך (יו"ד סי' ש"ה יב) שמושום פרסום המצוה, שהוא טעם הסעודה, עדיף להסמיך הפדיון לסעודה ככל האפשר.

ויש נוהגים לעשות את הפדיון במוצאי הצום והסעודה מיד לאחריו (חכמת אדם סי' קמ"ה ס"א. קצש"ע סי' קס"ד ס"ג).

ויה"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, עיר ציון תמלא, ושם נשיר שיר חדש וברננה נעלה.

פרק ו' ימי בין המצרים

נישואין

סג. מנהג עדות המזרח שאין עורכין נישואין מר"ח אב^{מא}, ולמנהג אשכנז, משבעה עשר בתמוז עד אחרי תשעה באב^{מב}.

סעודת שבע ברכות

סד. מי שהתחתן לפני י"ז בתמוז, מותר לערוך סעודת שבע ברכות, אבל בענין נגינה וריקוד, נחלקו הפוסקים^{מד}.

אירוסין

סה. סעודת אירוסין מותר לעשות מי"ז בתמוז עד ר"ח אב^{מז}.

סו. לארס, בלא סעודה מותר גם בתשעת הימים^{מח}, ומותר גם לכבד במיני מרקחת בשעת כתיבת תנאים^{מט}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{מא} בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') כתב לאסור מר"ח אב. תשו' יחוה דעת (א' ל"ו). ויש שנהגו להימנע מר"ח, כמנהג אשכנז. שדי חמד (מע' ביהמ"צ סי' א' אות י"ד). בן איש חי (דברים אות ד')

^{מב} בשו"ע (שם) כתב לאסור מר"ח אב, והרמ"א שם כתב שנהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז.

במקום הצורך לבן אשכנז להשתתף בנישואי בן עדות המזרח, דעת האגר"מ שמוותר בשעת ריקדה, תשובות והנהגות (ח"ד סי' קכ"ח). ודעת המנחת יצחק (ח"ד סי' פ"ד) שעדיף לצאת בשעת הריקודים.

^{מג} דעת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז) להחמיר ולהימנע מריקוד ונגינה. ובתשו' מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח).

שכנה"ג ס"ק ל"ג. והחיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) שדעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"י"ש אלישיב שמוותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג). עטרת משה (ח"ב סי' קצ"ד) שאין למנוע מזמוטי חתן וכלה שהם מתקנת משה רבינו (תשו' מהר"ם שיק אבהע"ז סי' פ"ט). הליכות שלמה (פ"י"ג הע' א') שבענין שמחת חו"כ בז' ימי המשתה, אין נוהגין דיני ביהמ"צ.

^{מד} א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק י"ט), וראה בשער הציון (ס"ק כ"ו) שסעודת שידוכין היו מצוה כמו סעודת אירוסין ובסי' תמ"ד ס"ק כ"ד. אבל בחוות יאיר (סי' ע'), ובסי' רמ"ט משנ"ב (ס"ק ט') שסעודת אירוסין אינה סעודת מצוה.

^{מה} שו"ע סעיף ב'.

^{מו} משנ"ב ס"ק ט"ז.

תיקון חצות

סז. כתב בכוונת האר"י ז"ל שבימי בין המצרים, לאחר חצות היום יתאבל כחצי שעה^{מז}

זהירות מסכנה

סח. יש לזהר מללכת במקום שיכול לבוא לידי סכנה בימים אלה^{מח}.

רחיצה בים

סט. מותר לרחוץ בים ובריכה בימים אלה. גם מי שלא הלך קודם י"ז תמוז. אלא שיזהר ביותר שלא להיכנס לסכנה^{מט}. ויש להיזהר מלשוט במרחק וכו'.

יש שנמנעו מלרחוץ בנהר מפני הסכנה^{נא}. אבל כשהולך מחמת בריאות וגם נזהר, בודאי אפשר^{נב}.

ובתשעת הימים, מר"ח אב, אסור מפני שאסור להתרחץ^{נב}.

הימנעות מכל ענין של סכנה

ע. מכל ענין של סכנה יש להימנע^{נב}. וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף^{נב}. וכן נסיעה באווירון, יש סוברים שעדיף לדחות אם אפשר^{נב}.

יחידי. בין חמה לצל

עא. צריך לזהר מיום י"ז בתמוז שלא לילך יחידי מד' שעות עד ט' שעות^{נב}. ויש שפירשו, דווקא במקום שאין ישוב אנשים, אבל במקום שעוברים ושבים מצויים, אין חשש^{נב}.

וכן יזהרו שלא לילך בין חמה לצל^{נב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{מז} פרי עץ חיים (שער חג השבועות פ"א), שבאותן הימים שבין המצרים טוב להתאבל אחר חצות היום כי אז הוא סוד הדינים ולבכות חצי שעה או יותר על חורבן בית המקדש ומועיל מאוד אל הנפש, מביאו עט"ז (סי' תקנ"ג) בה"ט (סי' תקנ"א). משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ק"ג). וכן נהג החפץ חיים בבין המצרים לומר תיקון חצות אחרי חצות היום.

וכתב החיד"א ביוסף אומץ (סי' כ"א) שביום אין אומרים תיקון לאה אלא רק תיקון רחל.

וכתב פמ"ג (א"א סי' תקנ"א ס"ק מ"ה) שאין עושין "חצות" בערב שבת, ר"ח אב, וערב ט"ב.

^{מח} מקור חיים (סעיף י"ד). הגר"מ פיינשטיין שמעתתא דמשה (ע' תכ"ח). מבית לוי.

^{מט} הליכות שלמה (פ"ד סי"ה). מבית לוי מהגר"ש הלוי ואזנר. תש"ו והנהגות (ח"ב סי' רס"ג).

^{נא} מקור חיים לחי', (סי' תקנ"א). הגר"ש אלישיב

^{נב} ארחות רבנו (ח"ב עמ' קכ"ט) שכן נהג החזו"א.

^{נב} שו"ע סעיף ט"ז.

^{נב} הגה"מ. רוקח. שו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ח).

^{נב} שערי הלכה ומנהג (ח"ב סי' רכ"ה). שבט הלוי, שאם אין קושי בדבר, ראוי להימנע מעשייתו מ"ז בתמוז. בתש"ו אבן ישראל לגר"מ פ"שר, שעד ר"ח אב אין להקפיד.

^{נב} הליכות שלמה (תעניות פ"ד). אבל דעת הגר"י פ"שר והגר"ש"א שאין קפידא בטיסה.

^{נב} מדרש איכה. שו"ע (תקנ"א סעיף י"ח).

^{נב} א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ט). ואם הולך לדבר מצוה אין לחוש, ששומר מצוה לא ידע דבר רע. התעוררות תשובה סי' שמ"ח.

עב. לא יכו התלמידים בימים ההם^ט, וגם בבניו יזהר^פ.

פרק ז' ריקודין ומחולות

עג. אין לנגן בכלי שיר^ק ואין לקיים ריקודים ומחולות מי"ז בתמוז^כ.
בתשו' מנחת יצחק^כ, הלכה פסוקה מגדולי אחרונים שגם לנגן בכלי נגינה בלבד, אסור^{כד}.

מנגינה מקלטת

עד. שמיעת מנגינה מקלטת או דיסק, אסורה לבני אשכנז, מי"ז בתמוז^{כה}.

מוזיקה וואקאלית

עה. מוזיקה וואקאלית, יש לבחון טיב המוזיקה שנשמע^{כו}.

שירה בפה

עו. שירה בפה, בימי בין המצרים נדונה בפוסקים אחרונים.

----- = מקורות וצינונים = -----

^נ א"ר מביאו משנ"ב (ס"ק ק"ב). בהליכה רגילה ברחוב אין קפידה בהעברה בין חמה לצל בניינים או עצים וכו', אלא נראה שהקפידה הוא בהליכה כסדר שבביל שהוא בין חמה לצל, הגר"ח קניבסקי, קרא עלי מועד.

^{נט} ואפילו ברצועה יש לזהר, ט"ז. משנ"ב.

(א"א) דוקא ברצועה כנגד אברים פנימיים, אבל ביד מותר. במדרש (איכ"ר א כט) רבי אבהו היה יושב ולומד בביהמ"ד בקיסרי. ראה אדם אחד שנושא מקל והולך להכות בו חבירו, וגם ראה מויק שעומד מאחוריו ונושא מקל ברזל, קם רבי אבהו ועצר את הרודף ואמר לו, למה אתה רוצה להרוג את חבירך, אמר האיך המכה לרבי אבהו, במקל כזה אדם יכול להרוג את חבירו? אמר ר' אבהו, הנה המויק מאחוריך אתה מכה בעץ והוא יכה בברזל וימות. מיד אח"כ כי המדרש שרבי יוחנן היה מצווה למלמדים לא להכות בימים אלו. ובקיצור של"ה כתב כן

^ו קיצושו"ע י"י קכ"ב ס"ב.

^{סא} מס' סוטה מ"ח. משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות וכו'. שו"ע (סי' תק"ס) משחרב בית המקדש גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם.

^{סב} פמ"ג א"א (ס"ק י'). מג"א (סי' תקנ"א ס"ק י'). א"ר (ס"ק ו'). מובא במשנ"ב (ס"ק ט"ו). שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'). ריקוד היינו אדם בעצמו, מחול עם אחרים (הליכות שלמה)

^{סג} ח"א סי' קנ"א ד'

^{סד} אג"מ (א"ח ח"א סי' כ"א ד'). הליכות שלמה (פי' י"ד) שאסורים מנגינות המעוררות לריקוד.

^{סה} בתשו' אגרות משה (א"ח ח"א סי' קס"ו), ששמיעת קול נגינה מטייפ, דינה כשמיעת כלי נגינה ממש ואסור. הליכות שלמה פי' י"ד. שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'), שמכשיר השמעה עצמו, נחשב לכלי נגינה. הגר"ש אלישיב.

^{סו} מוזיקה וואקאלית ממש בלי ליווי כלי שיר כלל, נראה שאם הנגינה רגועה יש צד להקל. אבל כשנשמעים קולות של כלי שיר המלווים את שירת האנשים, אע"פ שהקולות לפעמים הם מאנשים המשמיעים הברות שמדמים כלי שיר, אבל כיון שגם משתמשים בכלי שיר כמו 'סינטיסייזר' וכדומה, נראה שנחשב לכלי שיר. לכן יש לבחון כל דבר לגופו.

כ

יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם¹⁰.
יש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז¹¹.
ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, או שנחוץ להרגעה וכדו', מותר.

סעודת מצוה

עז. בסעודות מצוה המתקיימים בימי בין המצרים, עד ר"ח אב, שבע ברכות, ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, יש סוברים שאין להתיר כלי זמר וכו'.¹²
ויש הסוברים שמותר¹³.

לימוד נגינה

לימוד נגינה, במקום הפסד או דבר האבד, מותר¹⁴, עד ר"ח אב.

צלצולי טלפון

עח. שמיעת סיפור מוקלט, שמלווה בנעימה, וצלצולי טלפון בניגון, אין איסור¹⁵.

תרגילי בריאות

עט. נגינה לצורך תרגילי בריאות, מותר¹⁶.

שמיעת שיר בע"כ

פ. השומע שיר, ואינו מתכוון לשמוע, אין צורך להקפיד¹⁷.

----- = מקורות וצינונים = -----

¹⁰ הליכות שלמה (ס"ק ה'). וכן משמע מאג"מ (או"ח ח"ד סי' כ"א אות ד'), אוסר דוקא כלי נגינה

¹¹ שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז) הגר"ש אלישיב

¹² שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז). מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח)

¹³ שכנה"ג ס"ק ל"ג. חיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) דעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).

¹⁴ תשו' זכר שמחה. תשו' מהר"ם שיק (יו"ד שס"ח).

עיבוד מוזיקה ועבודות אולפן מקצועי, מותר עד ר"ח אב.

¹⁵ כיון שדעתו על הסיפור ולא הנעימה, וכן בצלצול טלפון, אין שום חפץ בחלקי נעימה. ומהיות טוב, ינמיך את חוזה הנעימה או ישנה את הצלצול.

¹⁶ בגמ' (סוטה מ"ח). מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי, שאינו אלא לזרם במלאכתם. משנ"ב (סי' תק"ס ס"ק י"ג),

ולכן הזקוקים לצורך בריאותם לתרגילי התעמלות או הידרותרפיה (התעמלות מים) מותר לשמוע מנגינה שנתון להם את המקצב לפעילות.

¹⁷ בשו"ע (יו"ד סו"ס קמ"ב) אסור לשמוע שיר של אלילים וכו'. וברמ"א שם מיהו דבר שאינו מתכוון, מותר. ועיי"ע בש"ך (שם ס"ק ל"ד). לכן בשמיעת מוזיקה בנסיעה באוטובוס או כל מקום ציבורי, אין צורך להקפיד.

עבדו את ד' בשמחה

פא. מותר לשיר בפה בשעת לימוד או תפילה, וכן שירות ותשבחות והתעוררות בסעודת מרעים^{ע"ה}.
כל עבודת השי"ת תורה ותפילה יש לעשות בשמחה, כי הזמן מסוגל להתקרבות לפני ד' י"י.

תספורת

פב. בני אשכנז נוהגים להימנע מלהסתפר מי"ז בתמוז^{ע"ה}.

פג. אם מניעה מתספורת גורמת **הפסד ממוזן**, כתב בתנשו' אגרות משה (או"ח ח' ד' סי' ק"ב) שמי"ז בתמוז עד שבוע שחל בו, שהאיסור הוא רק מצד המנהג, מותר לספר.

לרפואה

פד. לצורך רפואה, אין איסור תספורת^{ע"ה}.

תספורת שפם

פה. שפם שמעכב את האכילה מותר לספר^{ע"ה}.

תספורת לקטנים

פו. אסור לגדולים לספר לקטנים, ויש מקילין עד שבוע שחל בו^ב.

תספורת לנשים

פז. גם נשים אסורות להסתפר, אבל משום צניעות, מותר^{פ"א}.
מריטת שער גבות, מותר^{פ"ב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ע"ה} שדי חמד פאת השדה ביהמ"צ סי' א' אות י'

^{ע"ה} עבודת ישראל, קונוץ פ' מסעי, כל רודפיה השיגוהו בין המצרים, כשהשר עובר בין השווקים, חוץ לפלטרין, הרשות נתונה לכל אדם להתקרב.

^{ע"ה} מהר"אט. רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'.

^{ע"ה} לקט יושר עמוד 97.

^{ע"ה} שו"ע סעיף י"ג. מוהל ששערות שפמו מעכבו מלעשות מציצה, מותר לגלחן. כפה"ח תקנ"א ס"ק קע"ב.

^ו שו"ע שם סעיף י"ד. קטנים שייך בהם חינוך אי משום אבילות, או משום עגמת נפש, היינו לפמשי"כ רש"י (מועד קטן י"ד:): שהרואים את הקטן כך, יתעוררו על צער ואבל ביהמ"ק.

^{פ"א} פמ"ג, משי"ז (ס"ק י"ג). להתיר לאשה לגלח ריבוי שער דצדעין. משנ"ב (ס"ק ע"ט). אשה מותר לספר ריבוי שערות ראשה מטעמי צניעות, שבט הלוי (ח"י סי' פ"א או ח').

תספורת לנערה לצורך שידוכין, יש שמיקל עד, שבוע שחל בו (הליכות שלמה פרק י"ד)

^{פ"ב} הליכות שלמה (פ' י"ד ט). ויש מחמירין בזה, הגרי"ש אלישיב.

חלאקה

פת. תספורת - חלאקה, הגם שמעיקר הדין נראה שמותר, אבל כתבו שהמנהג, להקדים לפני י"ז בתמוז או לאחר ט' באב^ב.

בעל ברית

פט. **בעל ברית**, יש שמקילין להסתפר בין המצרים^ב.
ויש אוסרים להסתפר^ב.

פדיון, בר מצוה

צ. **לכבוד פדיון הבן**, אין להסתפר^ב.
לכבוד בר מצוה, אין להסתפר^ב. כתב בשערים המצויינים בהלכה^ב, שיסתפר לפני שנעשה גדול.

צא. בני ישיבה מעדות המזרח (שאיסור תספורת אצלם רק בשבוע שחל בו ט"ב), הלומדים בישיבות אשכנזיות, יש הסובר שמותר להם להסתפר ואין בזה משום לא תתגודדו, כיון שידועים דעות המחבר והרמ"א^ב. ויש הסובר שראוי שינהגו כמנהג המקום^ב.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ב משנת יעקב. מבית לוי.

בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ד) כתוב: אסור לגדולים לספר לקטנים, מדובר בשבוע שחל בו ט"ב. וכתב המשנ"ב מס' אליה רבה שלבני אשכנז יש להחמיר בתספורת מ"ז בתמוז. והחיי אדם כתב שלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו ט' באב. נמצא לפ"ז יש מקום להתיר חאלקה, וכ"כ בשפע חיים (חלק ה' סימן שני"ו), שמי"ז בתמוז עד ר"ח אב, אפשר לגלות, חוץ מבשבוע שחל בו ט' באב, וכיון שעיקר השמחה הוא שמחה של מצוה. ועיקר איסור תספורת מ"ז בתמוז אינו אלא להחמיר.

אבל כמה מחשובי הפוסקים, (בסי' רבבות אפרים ח"א סי' של"ו, ותשו' משנת יעקב) סוברים, שאע"פ שמעיקר הדין מותר לעשות תספורת חלאקה, מכל מקום, יש למנוע מכך מכיון שיש בו ריבוי שמחה.

^ב ש"ע"ת (סי' תקנ"א ס"ק א'). פנמ"א (ח"ג סי' לג).

בתשו' חתם סופר (סי' קנ"ח) ובתשו' פנים מאירות (ח"ג סימן ל"ז), מוהל, אבי הבן מותר להסתפר. שעה"צ (תקנ"א ד'). הגר"ש אלישיב כתב שיש דעות, אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב. ולמעשה המנהג להקל ולהתיר.

^ב מחזיק ברכה משתו' זרע אמת. ובתשו' שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז') סבור, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו **שערות ארוכות** מותר להקל עד ער"ח אב.

^ב חת"ס או"ח קנ"ח.

^ב שמחת בר מצוה נחשב לסעודת מצוה כמ"ש המג"א (סי' רכ"ה ס"ק ד') מצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה, נישואין עם התורה. משנ"ב (רכ"ה ז'). ואין בזה משום עירוב שמחה בשמחה (מנח"י ח"ג סי' כ"ג), אבל כל זה ענין של שבח והודיה לד' ולא לשווי' כיו"ט (משנה הלכות ח"ו סי' מ"ה) והרי שמחת בר מצוה אינו מבטל אמירת תחנון.

^ב סי' ק"כ סעיף ח'.

^ב הגרשז"א הליכות שלמה (פ' י"ד אות ו')

^ב הגר"ש אלישיב.

פרק ח' ברכת שהחיינו

צב. טוב להיזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש. אבל על מצוה כגון מילה ופדיון הבן אומר^{צא}.

פרי חדש

צג. פרי חדש שלא ימצא אחרי ט"ב מותר מעיקר הדין לאוכלו^{צב}, ועדיף שיאכלו בשבת^{צג}

צד. אדם בריא שבטעות לקח פרי חדש ובירך ב'פ' העין, יברך גם שהחיינו^{צד}.

חולה

צה. חולה, או מעוברת וכדומה שזקוק לאכילת פירות חדשים, מותר לאוכלם ולא יברכו שהחיינו^{צה}.

שהחיינו בשבת

צו. בשבתות בין המצרים, יש מקילין לברך שהחיינו^{צו}.
ויש שנוהגין למנוע מלברך שהחיינו גם בשבת^{צו}.

בגד חדש

צז. אין ללבוש בגד חדש מ"ז בתמוז, אבל מותר לקנות בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב^{צז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{צא} שו"ע (סעיף י"ז). כיון שהזמן ההוא הוא זמן פורענות, אין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה, אבל אין הטעם משום אבילות, שהרי גם אבל ר"ל מברך שהחיינו (מג"א ס"ק מ"ב). משנ"ב (ס"ק צ"ח)

^{צב} רמ"א (סעיף י"ז).

^{צג} מגן אברהם. משנ"ב (ס"ק ק"א). מבית לוי

^{צד} שערי תשובה (סי' תקנ"א ס"ק י"ח). והגם שלגבי מעוברת וחולה, כתב המשנ"ב (ס"ק צ"ט) שלא יברכו שהחיינו. בנטל פרי חדש בטעות ובירך, הרי יש לו שמחה ולכן מברך שהחיינו, משא"כ כשאוכל מחמת חולי גורם להם עגמ"נ התעוררות תשובה (סי' שמ"ז).

תשו' אבני נור (א"י תכ"ח) יברך ברכת הפרי, ושוב יהיה חייב לאוכלו ויברך שהחיינו. אבל אם כבר בירך על פרי אחר, יאכל פרי החדש בלא שהחיינו.

^{צה} ולא יברכו שהחיינו. משנ"ב (ס"ק צ"ט) משם אחרונים. מבית לוי.

^{צז} לבוש. מג"א (ס"ק מ"ב). א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק צ"ח). אבני נור (סי' תכ"ח) דלא דחי מצוות עונג שבת. ויברך ברכת הפרי, ואז כבר חייב לאוכלו ויברך שהחיינו, ואם כבר בירך ברכת הפרי על פרי אחר, אין לו לברך שהחיינו.

^{צח} מג"א (סימן תקנ"א ס"ק מ"ב) בשם כתבי האר"י. מבית לוי שבחול"ל נהגו להקל בשבתות, ובארץ ישראל נהגו להחמיר.

^{צח} ראה שו"ע סעיף ז'. מג"א שם ס"ק כ"א. מבית לוי

בגד חדש בשבת

צח. לדעת המקילין לברך שהחיינו בשבתות בין המצרים, מותר ללבוש בגד חדש בשבתות בין המצרים^{צט}.

ויש מחמירין, מפני שהיא שמחה גדולה^פ.
אבל מראש חודש ואילך אסור ללבוש בגד חדש אפילו בשבת^{קא}.

בגדי זיעה

צט. בגדים שאינם חשובים כל כך שאין צריך לברך עליהם שהחיינו, כגון מנעלים חדשים ואנפילאות (כותנות, לבנים, כיפות, וכיוצ"ב) בגדי זיעה וכיוצא, מותר לקנות וללבוש מי"ז בתמוז עד ר"ח^{קב}.

ויש שנמנעו מלחדש שום בגד בשלשת השבועות (ראה לקט יושר).

קניית בגדים חדשים

ק. אין איסור בקניית בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב (גם לבני אשכנז). רק שלא ישתמשו בהם ולברך שהחיינו^{קא}.

קא. מר"ח אב, אסור לקנות בגדים חדשים^{קב}.

קב. תפירת בגדים חדשים:

אסור להכין בגדים חדשים, מר"ח אב^{קג}.

קג. נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם^{קד}.

קד. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות בגדים בט' הימים^{קה}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{צט} מג"א, משנ"ב ס"ק מ"ה

^פ א"ר סימן תקנא ס"ק י"ז בשם מלבושי יו"ט. מביאו שעה"צ ס"ק מ"ח וחולק עליו. בס' ערוך השולחן: אנחנו מונעים עצמנו מללבוש בגד חדש חשוב מי"ז בתמוז אפילו בשבת.

^{קא} משנ"ב ס"י תקנ"א ס"ק ט' וס"ק מ"ה

^{קב} משנ"ב ס"ק מ"ה

^{קג} שהרי טעם האיסור מבואר במג"א (תקנ"א מ"ב) משום שאין לומר שהחיינו לזמן הזה בימים אלו, ולכן לדין שאיננו נוהגים לברך שהחיינו על כלים חדשים אלא בשעת השימוש והלבישה, אין לאסור לקנותם (הליכות שלמה)

^{קד} רמ"א סעיף ז'.

^{קה} שו"ע סעיף ז'.

^{קא} כפה"ח תקנ"א ס"ק צ"ו. אגרות משה או"ח ח"ג סי' פ'. מבית לוי.

^{קב} הגר"ש אלישיב. קנין תורה א'-קט. משנ"ב ס"ק י"א לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר (הליכות שלמה).

פרק ט' שבת מברכין מנחם אב

ברכת החודש

קה. מברכין ברכת החודש בשבת לפני ראש חודש אב.
כתב בהגהות המרדכי על מסכת מועד קטן (לפני תחילת פרק ב'): ראיתי בתוספות לשבת, **שלפני ר"ח אב אין מזכירין ר"ח**, משום דכתיב (איוב ג'ה) במספר ירחים אל יבא. ודחה, דאדרבה יותר טוב **כדי לברך ישראל** שהזמן מוכן לפורענות.
ועוד יש לומר, כי לא על חודש אב אמר איוב, דלייט למזליה. ועוד, דא"כ הלל לא יאמרו. דכתיב אל תבא רננה בו. והמשנה ברורה^ק, מזכיר שיש מקומות שאין נוהגין לברך ראש חודש אב משום שהוא חדש של פורעניות.

ולמעשה, נוהגין לברך את חודש מנחם אב. וכ"ה בשערי אפרים^ט. וכן בס' תיקון ישכר.

אב הרחמים

קו. כמו בכל שבת מברכין, **אין אומרים אב הרחמים**, לפני תפילת מוסף.
(כ"כ המהרש"ל, פמ"ג, אשל אברהם, ובס' משנה ברורה (סימן רפ"ד סעיף ט"ז): שבשבת מברכים ר"ח אב אין אומרים א"ה.
הגר"א כתב לומר א"ה. בס' אליהו רבה סי' רפ"ד (י"ג) כתב: ראיתי בפראג שאומרים אב הרחמים כשמברכין חדש אב, ונראה שמשוה לימי הספירה. אבל בגליון ר"מ רבקש בשם המהרש"ל שאין אומרים. שלא דומה לר"ח סיון שאז אומר א"ה על הגזירות שהזכיר ביוצר. וכ"כ הפמ"ג ס"ק ח'.
ובס' אשל אברהם מבוטשאטש מבאר, שמה שכתב הא"ר לומר אב הרחמים, הוא לפי המנהג שבאשכנז אומרים בשבתות בין המצרים, זלזות, ועי"ז הוא כמו ימי הספירה, אבל במדינתנו א"א יוצרות, לכן גם לא נאמר אב הרחמים.
ישנם סידורים מדפוסים ישנים שכתבו לומר א"ה, וטוב יעשו אם יציינו המול"ם שהמנהג לומר א"ה היא לנוהגים כמנהג פראג או הגר"א.

מנחם אב

קז. כשמברכין חודש אב, אומרים "מנחם אב"^ק.

קה. בס' תקון ישכר (מרי ישכר ססאן מגדולי צפת בזמן הבי"י) כתב שבמקום הנוסח הרגיל, יחדשהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו בית ישראל לטובה, אומרים **יהפכהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו ישראל לטובה**.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ק סי' תי"ז סעיף א'

^ט שער י' אות ל"ה

^ק ליקוטי מהר"ח וס' דרכי חיים ושלו. עלת החדש (פרק ב' סעיף י').

פרק י' ימי בין המצרים – תשעת הימים

קט. משוננס אב מומעטין בשמחה^{ק"ב}, הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מוניה באב דריע מזליה^{ק"ב}. וממעטין, עד ראש חודש אלול^{ק"ב}. ועל כל פנים עד אחר ט' באב^{ק"ב}, ויש דעה, עד ט"ז באב^{ק"טו}.

שבוע שחל בו ט"ב

קפ. כשחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב השו"ע, שאין לשבוע שלפני שבת חזון, הדין של, שבוע שחל בו ט' באב^{ק"טז}, וכך נוהגים בני עדות המזרח. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ו' שמותר מפני כבוד השבת^{ק"ז}. לדעת בני אשכנז, נוהגין להחמיר בכל הדברים, מראש חודש אב^{ק"ח}.

קיא. גם לדעת המחבר בשו"ע (סי' תקנ"א) יש דברים שנמנעים מר"ח אב: מומעטין בשמחה [סעיף א] משא ומתן לא הכרחי [סעיף ב] סיוד וציור [סעיף ב] סעודת אירוסין [סעיף ב] בשר ויין [סעיף ט] תפירת בגד חדש [סעיף ז] שהחיינו [סעיף יז] נגינה [ס"ק הטז] זהירות סכנה - יחיד, הכאה [סעיף יח] **בשבוע שחל בו ט' באב:** רחיצה [טז] תספורת, כיבוס [ג]

קיב. גם לבני אשכנז ישנם כמה דברים שבהם מקילים בשנה כזו:
1. נטילת ציפורניים. למחמירים בשבוע שחל בו, השנה מותר^{ק"ט}
2. כשאיין לו אלא חלוק אחד, מותר לרוחצו^{ק"ב}.
3. תיקון בגדים לאחרים או ע"י עכו"ם^{קכ"א}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קיא} משנה פ"ד תענית. שו"ע (סי' תקנ"א). משנ"ב (ס"ק א' ממג"א): ר"ל שאין שמחין בו כלל.

^{קיב} תענית כ"ט: שו"ע סעיף א

^{קיג} מג"א סי' תקנ"א. משנ"ב ס"ק ב.

^{קיד} זוה"ק יתרו ע"ח: קרבן נתנאל תענית פ"ד. ערוה"ש. בן איש חי. משנ"ב שם

^{קטו} חת"ס בהג' שו"ע שם

^{קטז} ירושלמי (תענית פ"ד ה"ו). רא"ש (פ"ד סי' ב'). ר"ן ט: שו"ע סי' תקנ"א ד'.

במקום סתם וי"א, הלכה כסתם, בא"ח דברים או' י"ב. כפה"ח תקנ"א ס"ק ל"ה. ותספורת, ראוי לנהוג כזקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר לפני שבת חזון שיכנס לתענית כשהוא מנוול. מל"ח סי' יו"ד אות כ"ה

^{קיז} טור, מהסמ"ג וסמ"ק מצוה צ"ו. שו"ע שם.

^{קיח} רמ"א מס' מנהגים (סי' תקנ"א סעיף ד'). מג"א ס"ק ל"ה.

^{קטט} דעת המג"א שמותר לגזוז צפרניים בשבוע שחל בו ודעת הט"ז להחמיר משנ"ב ס"ק כ', והחמירו

רק בשבוע שחל בו.

^{קכ} משנ"ב (שם ס"ק כ"ט) מביא א"ר שיש להתיר מר"ח עד שבוע שחל בו.

4. כיבוס בגדי נכרים ^{קכב}.
 5. בשר ויין בסעודת מצוה בשבוע שחל בו ^{קכג}.
 6. כיבוס בגדי קטנים ^{קכד}.

ממעטים במשא ומתן

קיא. מראש חודש אב עד התענית, ממעטים במשא ומתן ^{קכה}.
 בזמנינו נהגו להקל בזה משום שהכל נחשב לכדי פרנסתו ^{קכו}.

ומשא ומתן של שמחה, מסחר כלי כסף או צרכי חופה וכדו', טוב להחמיר, אם אינו דבר האבד ^{קכז}.

בניה

קיד. **בניה שאינו צורך מגורים**, יש להימנע מר"ח אב עד התענית ^{קכח}. ובמקום הפסד, מותר ^{קכט}.

סיוד וצבע

קטו. וכן אין לסיד ולצבוע את הבית ^{קל}.

----- = מקורות וציונים = -----

קכא בה"ל (סעיף ז' ד"ה ונהגו). שבשבוע שחל בו יש להחמיר.

קכב שו"ע סעיף ז' ובמשנ"ב (ס"ק מ"ג).

קכג הרמ"א (סעיף י') כתב שרק מנין מצומצם יאכלו. והשנה מותר כל המשתתפים.

קכד משנ"ב (ס"ק פ"ב) הביא ח"א שכיבוס קטנים מחמירים משבוע שחל בו, והשנה אם אין שבוע שחל בו, מותר.

קכה יבמות מ"ג. שו"ע ס"י תקנ"א סעיף ב'.

בירור ענייני המקח מבלי קניה בפועל, אינו בכלל איסור משא ומתן של שמחה (אג"מ אהע"ז ח"ד ס"י פ"ד א')

קכו מהרש"ל, ב"ח, ט"ז אר. משנ"ב ס"ק י"א.

קכז פמ"ג. שער הציון (ס"ק י"ב). הכנת כלי כסף לעצמו, נראה לאסור מחמת שמחה בצל החכמה (ח"ד ס"י נד ג').

קניית **טבעת לכלה**, נראה שזה בכלל משא ומתן של שמחה, ואסור, ואם יש לחוש להפסד, מותר (אג"מ אהע"ז ח"ד ס"י פ"ד א'). אבל בימים מ"ז בתמוז עד ר"ח, כתב בנטעי גבריאל (י"ח ד') שמותר, דהוי בגדר פריעת חוב.

קכח שו"ע סעיף ב. מג"א. משנ"ב (ס"ק י"ב).

קכט ב"ח סעיף ד'. מג"א. א"ר (ס"ק ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב). אבל **אין לעבור לגור בבית חדש** בט' הימים, שהרי צריך לברך שהחיינו (שו"ע ס"י רכ"ג ג') כ"ה בתשוי' לבושי מרדכי (ח"א ס"י ק"א).

קל שו"ע סעיף ב. ובמג"א שם שאם לקח נכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר תשעה באב תבוא עליו ברכה.

תיקונים

קמז. אם יש צורך לבצע תיקונים נחוצים, או לסייד בכדי לתקן רטיבות, קלקול וכדומה, מותר קל"א.

בית הכנסת

קין. בנין בית כנסת ושיפוצו מותר בתשעת הימים קל"ב.

תפירה

קיא. כתב הירושלמי קל"ג אמר ר' זעירה, נשים הנוהגות דלא למישתייהו (עריכת חוטי השתי) מן דאב (מר"ח אב) עליל מנהג (מנהג טוב) שבו פסקה אבן שתייה (אבן שממנו הושטת העולם, והיה מונח בבית קדשי הקדשים) מזה טעם, (תהלים י"א) כי השתות יהרסון. נשים הנוהגות שלא לערוך חוטי השתי בבגד (מפני שבטלה אבן שתייה שהיתה בבית המקדש) מנהגם טוב קל"ד. סריגה ועשיית גובליין נכללים במנהג זה קל"ה.

סריגה

קיט. שאלה עלתה בנוגע לקייטנות בנות שאין כ"כ במה להעסיק אותן, יש להקל בסריגה וכו', עד שבוע שחל בו ט' באב. אבל לא יגמרו את הדברים, שלא תהא יצירה מושלמת קל"ו.

הטבעה או ציור על בגד, אינו בכלל איסור זה. מסירת קורסים למלאכות אלה. נוהגים להקל מכוון שהוא לצורך פרנסה קל"ז.

תיקון כפתור - בגד

קכ. תיקון כפתור או קרע בבגד משומש מותר קל"ח. בס' הליכות שלמה (פי"ד) מש"כ הרמ"א דתיקון בגדים אסור, היינו עשייתם והתקנתם מחדש, אבל תיקון קלקול בבגד ישן או תפירת כפתור שנחסר וכדו', אינו בכלל האיסור.

----- = מקורות וצינונים = -----

קלא ראה שו"ע סעיף ב', אם היה כותלו נוטה ליפול. ט"ז (שם ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י"ג), מבית לוי. הגר"מ הברשטאם. כתב הבן איש חי (דברים שנה א' ג') לבנות מעקה, מותר.

קלב משנ"ב (ס"ק י"ב): בית הכנסת מותר דהוי מצוה דרבים. בערוה"ש ס"ק ז, מתיר גם שאר בנינים שהם צרכי רבים.

בן איש חי (דברים שנה א' ג') שלבית הכנסת מותר גם ציור וכיור.

קלג פסחים פרק ד' הלי' א'.

קלד טור ושו"ע סעיף ח.

קלה חיד"א במחז"ב. כפה"ח ס"ק קט"ו

קלו הליכות שלמה (פי' יד, כג). מבית לוי הגר"ש ואזנר. בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ד). משנה הלכות וי' - ע"ט).

קלז רמ"א סעיף ז'.

קלח מועד לכל חי (סימן י' אות ח"י), בן איש חי. כפה"ח אות ק"ז.

כט

ובס' אורחות רבינו הסביר, שבימיהם פרמו תפירות הבגד והפכו את הבגד, צדו הפנימי לצד חוץ, ופנים חדשות באו לכאן, לכן אסור. אבל תיקוני קרעים כמו שאנו עושים היום, אין איסור.

תפירת בגדים חדשים

קכא. אסור להכין בגדים חדשים מר"ח אב^{קלט}. הבית יוסף כתב שכל תיקון בגדים נכלל באיסור זה, מפני ששתיה היו תחילת המלאכה^{קכ}.

קניית בגדים

קכב. אסור לקנות בגדים חדשים מר"ח אב^{קמא}.
נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם, הגם שלכתחילה נכון לקנותם לפני כן^{קכג}.

מקום פסידא

קכג. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות דברים חדשים, ולהשתמש בהם רק אחרי ט"ב^{קכג}.

כלים חדשים

קכד. בתשעת הימים ימנע מלקנות כלים חדשים, גדולים, משמחים^{קכד}. במקום הצורך, יש להתיר קניית רהיטי בית, כגון ארונות מטבח וכד' בט' הימים, אם יגיעו לביתו לאחר ט' באב. ובאופן שיש חשש הפסד כספי, מותר^{קכה}.

שחייה

קכה. בתשעת הימים, מר"ח אב אסור לשחות בים, בריכה, מפני שאסור להתרחץ^{קכו}.

סכנה

קכו. מכל ענין של סכנה יש להמנע^{קכז}, וכן טיפול רפואי שכרוך בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף. וכן נסיעה באוירון, עדיף לדחות אם אפשר^{קכח}.

----- = מקורות וציונים = -----

קלט שו"ע סעיף ז'.

קמ וכ"ה במשנה ברורה (ס"ק מ"ח)

קמא רמ"א סעיף ז'.

קמב כפה"ח תקנ"א (ס"ק צ"ו). אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ') מבית לוי.

קמג משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק י"א) לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר. הליכות שלמה.

הגרי"ש אלישיב. קנין תורה (א-קט)

קמד אגרות משה (ח"ג סימן פ') הרי מצאנו שאסרו ענייני שמחה-ציור וכיור הבית. ראה עוד משנ"ב (סי'

תקנ"א ס"ק נ"א).

קמה הליכות שלמה (פרק י"ד סעיף כ"ב). אבל אין לקבלן לביתו לפני ט"ב.

ואם הבעל מלאכה מתעקש להביאם לביתו בט' הימים ואם לאו מבקש פיצוי על אחסנה, יקבלו ויכסהו מבלי להשתמש בו עד לאחר ט"ב תשו' אג"מ (ח"ג סי' פ"ב).

קמו שו"ע סעיף ט"ז.

ריקודין ומחולות

קכו. ריקודין ומחולות, אסורים משבעה עשר בתמוז^{קמט}.

שירה

קכח. **שירה בפה**, אינו מוזכר בפוסקים הקודמים ובפוסקים אחרונים דנו בזה. יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{קכ}. ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{קנא}. ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, להרגעה וכדו', בלי ריקודין ומחולות, מותר.

תספורת

קכט. בני עדות המזרח נוהגים שלא להסתפר בשבוע שחל בו ט' באב^{קכב}. בני אשכנז נוהגים להחמיר כבר מ"ז בתמוז^{קכג}.

תספורת לבעל ברית

קל. אבי הבן מותר להסתפר^{קכד}. ויש שכתבו שהסתפקו אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב^{קכה}. ולמעשה המנהג להקל ולהתיר עד שבוע שחל בו^{קכו}. ו"א, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו שערות ארוכות מותר להקל עד ער"ח^{קכז}.

גזיות ציפריניים

קלא. בשבוע שחל בו תשעה באב, יש אוסרין לגזוז ציפריניים, ויש שמתירין^{קכח}, אבל לצורך מצוה ולכבוד שבת, מותר^{קכט}.

----- = מקורות וציונים = -----

קמז סי' תקנ"א סעיף י"ח

קמח הליכות שלמה. מבית לוי.

קמט באה"ט שם ס"ק י"א מביאו ממג"א ס"ק י'. ומשנ"ב (שם ס"ק ט"ז מביאו מא"ר ס"ק ו')

קנ מתשו' אג"מ (או"ח ח"ד סי' כא אות ד), נראה שמותר. הגר"ש אלישיב (תורת המועדים) התיר שירה ביחידות שאין בזה שמחה. הליכות שלמה שהשירה האסורה רק המעוררת ריקוד ומחול אך מ"מ נכון להימנע גם מכך, אבל שירי התעוררות מותר. וכ"ה בחוט שני שבת ח"ב.

קנא שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז). הגר"ש אלישיב, אוסר ברבים.

ושמיעת קטעי חזנות, כתב הגרש"ז איערבאך, שהגם שלא ברור לאסור, כדאי הוא בית אלוקיני להתאבל עליו גם בזה.

קנב שו"ע סימן תקנ"א, סעיף ג

קנג רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'. משנ"ב ס"ק פ"ב: דלדין יש להחמיר מ"ז בתמוז.

קנד תשו' חתם סופר סי' קנ"ח ובתשו' פנים מאירות ח"ג סימן ל"ז, שעה"צ תקנ"א ד'

קנה ראה שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ג. תשו' נוב"י מהדו"ק סי' כ"ח. בה"ט ס"ק ג'

קנו מקו"ח. אור"ח בשם נזירות שמשון. קיצשו"ע (סי' קכ"ב סעיף ט"ו). כפה"ח (ס"ק י').

קנז שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז')

בשר ויין

קלב. נוהגים שלא לאכול בשר מר"ח אב וגם בשר עוף בכלל. וכן לא לשתות יין^{קפ}. לזכר חורבן ביהמ"ק שבטלו קרבנות וניסוך היין, ומפני שהם משמחים^{קסא}.

תבשיל בשרי

קלג. המנהג להימנע גם מאכילת תבשיל שנתבשל עם בשר, אבל תבשיל שנתבשל בקדירה בשרית, מותר^{קסב}.

קלד. יש להימנע מאכילת עוגה שנותנים בה יין לשבח הטעם^{קסג}.

בשר סעודת מצוה

קלה. בסעודת מצוה כגון מילה, פדיון הבן, סיום מסכת, אוכלים בשר ושותים יין^{קסד}.

חולה בבשר

קלו. מי שהוא חולה קצת, מותר בבשר^{קסה}. קטנים, י"א בני 2-3 אין איסור בבשר^{קסו}. ויש הסוברים בגיל 7 - 9^{קסז}.

שכח ובירך

קלז. שכח ובירך על יין או בשר בט' הימים, יטעם כל שהוא, שלא יבא לידי ברכה לבטלה^{קסח}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קנח דעת הט"ז בס"ק י"ג לאסור, ודעת המג"א שם להתיר. משנ"ב (ס"ק כ ובשעה"צ שם ס"ק כ"ז). ואם יש לכלוך תחת הציפורן, וחושש לחציצה בנטילת ידים, ואינו יכול לנקותם, כתב מהר"ל דיסקין (קו"א סי' ה' ס"ק ס"ג) שיכול לגוזן.

קנט לצורך טבילת מצוה ולכבוד שבת, בוודאי מותר, משנ"ב ס"ק כ' בשם אחרונים.

קס שו"ע סי' תקנ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק נ"ח: וראש חודש בכלל.

קסא בית יוסף מהכלבו ורא"ש. שערי תשובה.

קסב שו"ע סי' תקנ"א סעיף י'. משנ"ב ס"ק ס"ג.

קסג ראה בה"ט ס"ק כ"ט. הגרי"ש אלישיב. שבט הלוי ח"ט סי' קל"ב. מיני מאפה שניתן יין לשפר הטעם אבל אין מורגש טעם יין, דעת הגרי"ש אלישיב שמותר לאוכלו.

קסד רמ"א סעיף י'.

קסה רמ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק ס"א.

קסז אז נדברו ח"י סי' ס"א דהוי כדון קטן לענין היתר אמירה לנכרי.

קסז מקור חיים (סעיף י') יש להקל לקטן פחות מ9. דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז) עד גיל שיודע להתאבל על החורבן (כבן 9), אין להחמיר מלהאכילם בשר, בפרט בשר עוף. שבט הלוי (ח"ו סו"ס ע"ב).

קסח שדי חמד (אס"ד מעי' בהמ"צ סי' א' אות ד'). שבט הלוי (ח"ט סי' קל"א) כיון שהוא הרחקה ומנהג, יטעם, שאין זה שייך כששותה שלא תהיה ברכתו לבטלה.

טעימה מהתבשיל ער"ש

קלח. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר לפני שבת, ועיי' בהערה קסט.

מתנה

קלט. המנהג, להימנע מנותנות מתנות בתשעת הימים קע. בפרט מתנות שיש בהם משום שמחה.

אין איסור בנותנות מתנה לבר מצוה וכדו' בימי בין המצרים, בפרט אם נותן ספר קעא.

נקיון

קמ. יש מנהג שלא לערוך נקיון יסודי בבית, רק שטיפה רגילה, ונקיון כפי הצורך קעב. ואין להימנע משטיפת הדירה לכבוד שבת.

קידוש לבנה

קמא. כתב הרמ"א שנוהגין לא לקדש הלבנה עד אחר תשעה באב קעג. ויש נוהגין לקדשה לאחר ג' ימים מהמולד קעד.

צחצוח נעליים

קמב. הסרת אבק ולכלוך מנעליים, מותר קעה. ויש מתירים להשחירם קעו, אבל בלי להבריקם קעז. ולכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק.

----- = מקורות וצינונים = -----

קסט בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' קסט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"ג א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתשו' אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג') קע הליכות שלמה פי"ד.

קעג הליכות שלמה. מבית לוי להגר"ש ואזנר שליט"א. מפני שרק בת"ב כתב המג"א (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) שאין ליתן מתנה, דהוי כשאלת שלום.

קעב בירושלים, יש שנהגו עפ"י הגר"ש סלאנט, שלא לשטוף הבית, הליכות שלמה (פי"ד ל'). ובס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' של"ח) דהוא חומרא.

אבל בשו"ע יו"ד (סי' שע"ח ס"ז) גבי אבל, מרביצין ומכבדין בית האבל, וכל שכן בט' הימים. ואכן נקיון יסודי יש להימנע. ועיי"ע התעוררות תשובה (ח"ג סי' שלי"ט). מבית לוי.

קעז סי' תקנ"א (סעיף ח'). ובסי' תכ"ו כתב המשנ"ב (ס"ק ח'), הטעם כיון שבימי המצרים שרויים באבילות ויש לקדש הלבנה כשהוא מבושם ובגדיו נאים. ובסי' תכ"ו דעת הרמ"א שלא לקדש הלבנה במוצאי הצום, וראה עוד במשנ"ב (ס"ק י"א שם).

במשנ"ב שם הביא עוד דיעות אחרונים שאפשר חקדש הלבנה במוצאי ט"ב. האר"י ז"ל כתב שיש לקדש במוצאי ט"ב כי במוצאי ט"ב נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש.

קעד הגר"א במעשה רב (אות קנ"ט). ערוך השולחן (סעיף כ"ב). החזו"א. הליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך.

קעה מוצע"ז (ח"ה סי' של"ח)

כביסה

קמג. אין לכבס מר"ח אב עד אחרי התענית. גם אם מניח את המכובסים לאחר תשעה באב^{קפח}.

קמד. כתם שניכר בבגד, מותר לנקותו^{קפט}.

רחיצת פאה נכרית גם נכלל באיסור כביסה.

בגדי קטנים

קמה. בגדי קטנים, שמלכלכים בגדיהם ביותר, מותר לכבס, אם אין אחרים^{קפז}. בפרט לפני שבוע שחל בו ט"ב^{קפב}.

עד איזה גיל התירו לכבס בגדי ילדים, נחלקו הפוסקים^{קפג}, 4, 8, 13.

קמו. כיבוס בגדי קטנים במכונת כביסה, מותר אפילו הרבה יחד, אבל לא יצרף בגדי גדולים^{קפד}.

לבישת בגדים מכובסים

קמז. מר"ח אב, אין ללבוש בגדים מכובסים, וכן הדין במפות שולחן ומגבות, ואין להציע מטה בכלי מטה חדשים^{קפד}.

בגדי זיעה

קמח. בגדי זיעה, לבנים, גרביים, ניתן להקל ולהחליף^{קפה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{קט} תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). אבל דעת תשו' שלמת חיים לאסור גם להשחירם.

^{קט} תשו' אג"מ שם.

^{קעח} שו"ע (תקנ"א סעיף ג')

^{קעט} הליכות שלמה (ט"ו). מבית לוי. באור לציון (ח"ג פ"כ"ז א') **מחמיר**.

^{קפ} ראה פמ"ג תקנ"א (א"א ס"ק ל"ח). כפה"ח (ס"ק קע"ט)

^{קפא} חיי אדם (כלל קל"ג י"ח). משנ"ב (ס"ק פ"ב)

^{קפב} עד גיל בר מצוה - פמ"ג (א"א ל"ט) שמהבית יוסף ודרכי משה. עד גיל ארבע - פמ"ג שם, לבוש (י"ג) ח"א (סי' קל"ג ס"ק י"ח). גיל שבע - שמונה, אגרות משה, הגריש"א.

^{קפג} הגריש"א. חנוך לנוער (פי' כ"א ב') הגם שבמשנ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ג כתב שלא יכבסו הרבה יחד, כתב הכפה"ח (ס"ק קע"ז) להתיר הרבה יחד, ובפרט במכונת כביסה שאין בזה יותר טירחא.

ונראה שמותר **לתלותם לייבש בחוץ**, מכיון שניכרין הבגדים שהם של קטנים, ליכא חשש מראית העין כמ"ש משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק מ"ב.

^{קפד} שו"ע סי' תקנ"א סעיף ג'.

בני עדות המזרח הנוהגים כדברי מרן השו"ע, חל האיסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

בגד לבוש

קמט. אם לבש בגדים לפני ר"ח אב, אפילו אם לבש כמה ביחד^{קפ"ו}, יכול ללבשם שוב בתשעת הימים^{קפ"ז}.

לקמט בגד

קנ. יש הסוברים שיועיל לקמט בגד מכובס או להשליכו לארץ בכדי לבטל סימוני הגיהוץ ונעיונות בגד מכובס^{קפ"ח}

קנא. לכבוד שבת, מותר לפרוס מפות מכובסים^{קפ"ט}.

בגדי שבת בשמחות

קנב. מותר ללבוש בגדי שבת בשמחת בר מצוה, מילה, מסיבת שידוכין. גם האב והאם וסבים, דבני בנים הרי הם כבנים^{ק"ג}.

שידוך

קנג. לצורך שידוך וכיוצ"ב, מותר ללבוש בגדי שבת^{קצ"א}.

אורח

קנד. מותר להציע כלי מיטה מכובסים לצורך אורח^{קצ"ב}.

רחיצה

קנה. נוהגין לא להתרחץ מר"ח אב ואילך, רק פניו ידיו ורגליו^{קצ"ג}.
פניו, ללא הראש ועד הצוואר. יד, עד המרפק (עד הגוף). רגל, עד הברך.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קפה} הליכות שלמה יב. להורות נתן ח"ז סי' ל"ט. מבית לוי

^{קפ"ו} דעת קדושים מבוטשאטש (יו"ד סי' שפ"ט).

^{קפ"ז} שו"ע יו"ד סי' שפ"ט סעיף א' ובש"ך ג'ד'. בן איש חי (דברים ו') כפה"ח (תקנ"א קצ"א) מוע"ז.

^{קפ"ח} כרם שלמה יו"ד סי' שפ"ט בשם ס' לחם הפנים. תשו' מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד) צו"א

(חי"ג סי' ס"א) תשו' שבט הלוי (י"א קל"ה) הליכות שלמה (פי"ד הע' 45)

^{קפט} רמ"א. במשנ"ב ס"ק ל"ג: על השולחנות מותר להחליף לבנים, אבל להחליף סדינים

לבנים נהגו איסור

^{קצ"א} עי' שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק ג'). הליכות שלמה ח'.

^{קצ"ב} הליכות שלמה פי"ד כשאין לו בגד חול נאה כראוי, מותר. שבט הלוי ח"ט סי' קל"א,

מותר אם זה יכול להשפיע על הצלחת השידוך. הגרי"ש אלישיב. באורחות רבינו ח"ב עמ' ק"ל, שהחזו"א התיר לצורך זה גם בגד חדש.

^{קצ"ג} מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד). שלמת חיים (סי' ר"כ). מבית לוי.

^{קצ"ד} שו"ע (סי' תקנ"א סעיף ט"ז). משנ"ב ס"ק ט"ז.

קנו. בארצות החמות שמצטער מאוד, יש להקל^{קצד}. ולא ירחץ כל גופו כאחת^{קצה}. והדבר מסור ללב ירא ד' מתי להקל בזה^{קצו}.

קנו. אם צריך להעביר זוהמא שעליו, או ריח רע, מותר לרחוץ מקום המסוים גם בסבון^{קצז}. מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים. וסיכה בסבון כדי להעביר פצע, מותר^{קצח}.

טבילה במקוה

קנת. הנהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה^{קצט}.

רחיצה לכבוד שבת

קנט. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים^א, אבל בלי סבון^א.

דיאדורנט

קס. אין מניעה לנשים להשתמש בדיאדורנט, בושם, בימים אלו, חוץ מבט"ב שהסיכה נאסרה (ס' הל' ביהמצ' בשם הגר"מ פיינשטיין).

----- = מקורות וציונים = -----

קצד אגרות משה (ח"ד אהע"ז סי' פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז). שערים מצויינים בהלכה (סי' קכ"ב י"ב) בס' הליכות שלמה (פ"ד בעי' כ"ז) מצטער בעלמא אין להקל, כי אכן זה תיקון חכמים להצטער בימים אלה על חורבן בית המקדש, אלא אם סבלו רב ומצטער ביותר. ובתשו' דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז ד') שבינו"כ שהתירו לרחוץ, מדובר בזהמא, לא בסתם זיעה. קצה הליכות שלמה יח. הגרי"ש אלישיב.

קצו שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

קצז תשו' שלמת חיים (ח"ד סי' י"ט) הליכות שלמה (פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז).

קצח רחיצה להעביר זיעה מרובה, מותר גם ביום כיפור, שבו איסור רחיצה הינו מחמשת עינויים. וכתב הלבוש ומג"א, מביאם משנ"ב (סימן תרי"ג ס"ק ב'): מזיע הרבה ורוצה לרחוץ להעביר הזיעה, מותר, כיוון שאינה רחיצה של תענוג.

קצט א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ה). הליכות שלמה (כ"י) ציץ אליעזר (י"א נ"ז), אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

^א רמ"א סעיף ט"ז. ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

רח' משנ"ב (ס"ק צ"ו). תשו' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז). ראה משמרת שלום סי' מ': נהגו אבוה"ק לרחוץ בחמין בער"ש חזון וכו' ורחיצה היא מצוה מחז"ל ואין למנוע וכו'.

סיום מסכת בט' הימים

קסא. רבים נוהגין להוסיף בימים אלה בשמחת התורה שמחה של מצוה, ומשתדלים לעשות סיומי מסכתות.

יש חסידים שנוהגים לערוך סיום, והאדמו"ר מלויבאביטש זי"ע עודד לערוך סיומי מסכתות בכל יום מט' הימים, כדי להוסיף שמחה של מצוה, בימים שממעטים בהם בשמחה, ולרוב מבלי לסעוד אחריו בבשר ויין.

הגאון הקדוש אדמו"ר החידושי הרי"מ זי"ע הסביר, שביהמ"ק נחרב בגלל שנאת חנם (יומא ט') ואחד שלומד, חבריו עושים סעודה, כמו"ש בגמ' שבת קי"ח, אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא ארבנן.

החברים שמחים זה עם זה, אהבת חנם, אחד למד והאחרים עושים למענו סעודה, וכולם משתתפים בסעודה, למרות שהם עצמם לא למדו. ההיפך משנאת חנם. וזהו תיקון החטא.

קסב. מותר לערוך את הסיום בשעת כושר כשכוונתו לשם לימוד תורה²¹ ומכל מקום **אם לא נזדמן בלמודו הסיום, לא ימהר או יאחר רק בשביל זה.** וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה²².

אכן, אם נזדמן כראוי מותרים לאכול אף אותן שלא למדו עמהם, אם היו הולכים ובאים גם בזמן אחר משום רעות²³.

וי"א שמוותרת השתתפות של המחזיקים בידי הלומדים בממונם, והגבאים המשיגחים עליהם ומשרתיהם אפילו רבים. ואם עוד באים ומסייעין לעשות הסעודה, בודאי מותר²⁴.

----- = מקורות וצינונים = -----

²¹ כתב מהר"ם מניץ (ש"ך י"ד סי' רמ"ו כ"ז) בסוף מסכת ישייר מעט עד שעת כושר יום הראוי לתקן בו סעודה. וכ"ה בסידור יעב"ץ שהממהר לסיים לימוד ספר יותר מלימודו בשאר ימות השנה לית לו בה כי מ"מ הוא זריו ונשכר, שהקדים עצמו למצוה, ובתנאי שלא יגרע מעסק הלימוד היטב וכו'. וכן נהג בעל התעוררות תשובה, ומטו מהאדמו"ר מהר"א מבעלז, מאביו, שלעשות סיום בימים אלו בבשר ויין, הוא כבוד התורה, כשניכר אכילת בשר רק לכבוד סיום מסכת, ומראים שבתורה אין חורבן. ובס' דרכי חיים ושלום (אות תרס"ז) כפה"ח (ס"ק קס"א).

הרמ"א בסעיף י' כתב שבסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר וכו'. ודייק המג"א (ס"ק ל"ד) שהרי אין לעשות סעודת אירוסין בתשעת הימים ומוחק שני התיבות. ויש שהסבירו שהיה כתוב ר"ת ס' א', והכוונה הוא ל"ספרים אחרים" ובטעות פוענח לסעודת אירוסין.

²² אליה רבה (ס"ק כ"ו). משנה ברורה (תקנ"א אות ע"ג). בס' שער המלך (שער ד' פ"א ד"ה וביותר) לא ניחא מאלו המסיימים דווקא בימים אלו כדי לאכול בשר תאוה. ובס' ערוך השולחן (סעיף כ"ח) שדבר מקוער להניח לכתחילה לימים אלו בשביל אכילת בשר.

בתשו' מנחת יצחק (ה"ב סי' צ"ג) מבאר שאין לאחר מפני רצון אכילת בשר, אבל אם מאחר הסיום בזמן שיותר ראוי, הוי סעודת מצוה.

²³ מג"א סי' תקנ"א (ס"ק ל"ה). א"ר (ס"ק כ"ו). משנ"ב שם מהמג"א (בה"ל ד"ה וסיום).

²⁴ סידור יעב"ץ (דיני ביהמ"צ אשנב ב' אות י"ד). ביאור הלכה (ד"ה וסיום).

מיום ז' באב נמנעים מלאכול בשר אחרי עריכת סיום מסכת¹⁷

רמז שבסיום, גם מי שלא למד משתתף.

אותיות סיום, הנגלה והנסתר הם שוים באותה גימטריא. אות ס', הנגלה ס' מספרו ששים. וכן הנסתר מהסמך, המ' ד' גימ' ששים.

וכן ה"י, גימ' עשר. והנסתר, אותיות ו' ד', גימ' עשר. וכן ו' ס'. לרמז שהנגלה, הלומד בפועל, והנסתר, שרק משתתף בסיום, שוים הם בסיום.

הרה"ק מאפטא, האוהב ישראל, הוסיף על כן, רמז הכתוב (תהלים סו, ד) ועם נעלמים לא אבא. שאזכה ללמוד ולסיים יחד עם המסיים, ולא להיות מהנעלמים שמשותפים רק בסיום. (בשם הגר"א מוילנא)

----- = מקורות וצינונים = -----

בס' דברי אמת (להרבי החוזה מלובלין, איכה) דבסעודת ברית מילה לפני ט"ב, אי' בשו"ע שאין רשאי להיות רק מנין, ובסיום אין לדקדק כלל, כי התורה הוא התיקון, והחורבן היה על עזבם את תורתה והגאולה תהיה ע"י התורה, לכן בסיום אפשר להשתתף כמה שירצו.

¹⁷ בטור (סי' תקנ"ד) ומג"א (שם ס"ק ט'), שביום ז' באב נכנסו אויבים להיכל, לכן גם יולדות נמנעות אז מאכילת בשר. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ס"א)

פרק יא שבת ראש חודש אב

שבת ראש חודש אב

קסג. גם הנהגים להימנע מללבוש בגדי שבת בשבת חזון, אבל בשבת ראש חודש אב, לביישו בגדי שבת^ה.

מפטיר

קסד. מתפללים כמו בכל שבת ראש חודש, ומפטירין 'שמעו דבר ד'^ה. ויש נוהגין להפטיר 'השמים כסאי'^ה.

החלפת בגדים

קסה. בשבת מותר להחליף בגדים כל כמה שעות, אע"פ שע"כ מותרים הבגדים לשימוש בימות החול, ובלבד שלא יאמר שלובשם להכניס לחול^ה.

הבדלה על יין

קסו. במוצ"ש אפשר להבדיל על היין^ה, ויש מחמירין שאם יש שם קטן מעל 6 ומתחת 9, ישתה הוא את היין^ה.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ה יד אפרים (ד"ה ס"ק כ') אפילו למ"ש הרמ"א (תקנ"א א') שבשבת חזון אין לובשים בגדי שבת, אם חל ראש חודש ביום ו' או בשבת, שפיר לובשין בשבת זה בגדי שבת (שעה"צ תקנ"א מ"ו).

^ה ירכייה (ב) והוא ההפטרה השנייה מתלתא דפורענותא. תוס' (מגילה ל"א): המרדכי, אבודרהם. מנהג הגר"א (תכ"ה ס"ק ז'). וכתב הלבוש (תקמ"ט א') נוהגין ברוב המקומות להפטיר 'שמעו' ולא 'השמים' וכו' והיא מתלתא דפרעניות ואין לה תשלומין. דברי מלכיאל (ח"ג סי' כ"ז). וכו"ה בלוח אר"י. שבט הלוי. משנה הלכות. ישא יוסף להגר"ש (ח"ג סי' פ"ח).

^ה ישעיהו. והוא ההפטרה של שבת ראש חודש. וכתב המשנ"ב (תכ"ה ס"ק ו') דבהפטרה זו יש בה תרתי, זכרון ראש חודש ונחמות ירושלים. תוס' פסחים מ: הרמ"א (סי' תכ"ה א') מביא מתרומת הדשן ומנהגי מהרא"ק; וכן עיקר 'השמים כסאי', וכן יש לנהוג במקום שאין מנהג. שערי אפרים (שער ט' סעיף כב). חת"ס. קיצושו"ע (סי' קכ"ב ו'). ערוה"ש (סעיף ה'). אדמו"ר מוהר"א מבעלז הפטיר 'השמים כסאי' (לוח דבר יום ביומו).

ראה בתשו' דברי יציב (ח"ב סי' קפ"ג) מנהג חסידים עפי' אריז"ל שכל אחד קורא הפטרה לעצמו, כל אחד יכול להפטיר כפי ענינו.

^ה בספר חסידים (סי' רס"ו). מג"א (סי' ר"צ). משנ"ב (ס"ק ד'). שאין לומר שישן בשבת כדי שיוכל להיות ער במוצ"ש, אבל מותר לישון, גם אם כוונתו להיות ער אחרי שבת, שהרי נהנה עכשיו בשבת מהשינה. תשו' בצל החכמה (ח"ד סי' קל"ח). וכו"ה בלבישת בגדי יו"ט בשבת שחל בעיו"ט.

^ה דעת המחבר (סי' תקנ"א) ממהרי"ל, שמותר לשתות יין הבדלה, וכו"ה בלקט יושר (עמ' ק"י). דרכי חיים ושולם (תרס"ח) חזון איש (דינים והנהגות י"ט ח') שלמת חיים (שלי"ז) הליכות שלמה (י"ד כ"ז)

פרק יב ערב שבת חזון

טעימה מהתבשיל ער"ש

קסז. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר בערב שבת, ועיי' בהערה ר"ד.

בגדים מכובסים

קסח. לכבוד שבת, מותר ללבוש בגדים מכובסים ומגוחצים ר"ד.

נעליים

קסט. לכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק נעליים רט"ו.

צפרניים

קע. מותר לקצוץ צפרניים בערב שבת חזון רט"ז.

רחיצה

קעא. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים ר"ז, אבל בלי סבון ר"ח.

מי שמזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים ר"ט.

טבילה

קעב. הנוהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה ר"ב.

----- = מקורות וציונים = -----

ר"ב. הרמ"א שם, כתב שישתה רק במקום שאין תינוק. במשנ"ב (שם ס"ק ע), דוקא אם הגיע לחינוך ולא הגיע להתאבל על ירושלים.

ר"ג. בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' קס"ט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"ג א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתשו' אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

ר"ד. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ו'). ועיי' בשעה"צ (שם ס"ק מ"ו). הגריש"א (קרא עלי מועד פ"ד י"ט)

רטו. מוע"ז (ח"ה סי' של"ח) תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). שבט הלוי.

רט"ו. משנ"ב ס"ק כ'. מבית לוי

בס' מקור חיים סי' תקנ"ב ס"ט כתב: קבלתי שאין ליטול צפורניים בערב שבת ח' אב.

ר"ז. רמ"א (סעיף ט"ז). ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

ר"ח. משנ"ב (ס"ק צ"ז). תשו' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז).

ר"ט. מבית לוי. בס' משמרת שלום כתב שאבותיו הק' נהגו לרחוץ בערב שבת חזון בחמין כיון

שהכוונה לכב' שבת לא לענג עצמו

ר"ב. ערוך השולחן. הליכות שלמה כ', אך לא ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

תספורת

קעג. בני עדות המזרח שנמנעים להסתפר רק בשבוע שחל בו ט"ב, גם בע"ש זו נמנעים מלהסתפר^{ר"כא}.

בגדי שבת

קעד. בערב שבת, מותר ללבוש בגדי שבת אחרי הרחיצה, בשעה שלובשם בכל ערב שבת, ואפילו סמוך לחצות היום^{ר"כב}.

בגד חדש לחתן

קעה. חתן בשבת שלפני החתונה, בשבת עלייה לתורה, אויפרוף, אע"פ שלובש בגדי שבת, לא ילבש בגד חדש^{ר"כג}.

סדרי תפילה וניגונים

קעו. נוהגים בסדרי תפילה וניגונים בשבת זו כמו בכל שבת^{ר"כד} במנהגי אשכנז נזכרים כמה שינויים בניגוני תפילה והפטרה^{ר"כה}.

שלום זכר

קעז. שלום זכר לבן הנוולד, עושים כמו בכל שבת^{ר"כו}.

אב הרחמים

קעת. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים^{ר"כז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ר"כא} בערב שבת חזון מותר, מכל מקום מנהג הזקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה השבת כדי שיכנסו ליום התענית כשהם מנוולים, וגוערים בחזקה ביד המקילין (כל בו סי' ס"ב, כ"ה:)

מביאו ב"י (סי' קנ"א סעיף ד').

^{ר"כב} מבית לוי. שלמי מועד (פ"צ הע' 51) מהגרש"ז אויערבאך.

^{ר"כג} מג"א (סי' תקנ"א ס"ק ו'). משנ"ב (שם ס"ק ט'). **שטריימל** חדש שלובש, מפני שאין ברירה, והימנעות מלבישתו הוי כמו אבילות בפרהסיא. ולבישתו מעט זמן לפני בין המצרים אינו מוציא מידו בגד חדש. ועי' בכפה"ח שם.

^{ר"כד} הליכות שלמה. מבית לוי. תשו' אג"מ (ח"ד סי' קי"ב) שגם מי שלא שר כל שבת, יכול לשר בשבת זו, וכן להוסיף ניגונים שאינו מנגן בכל שבת.

^{ר"כה} בס' מנהגי וורמייזא "ואומר החזן ברכו, מעט בניגון של שבת ומעט בניגון של חול וכו'.

^{ר"כו} המנהג לעשות שלום זכר בשבת זו ואין משנין משאר שבתות השנה, מבית לוי הגר"ש ואזנר. בס' לקט יושר (ע' קי"א) כתב כשחל ת"ב בשבת, אין הולכים לזכר וכו'.

^{ר"כז} משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל')

פרק יג שבת חזון כשחל ת"ב במוצאי שבת

צפרניים

קעט. מותר לגזוז צפרניים בערב שבת חזון רכ"ה.

אב הרחמים. צדקתך

קפ. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים רכ"ט. במנחה אין אומרים צדקתך ר"ל.

טיול

קפא. ימנע מלטייל בשבת זו אחרי חצות ר"א.

לימוד בשבת

קפב. בשבת אחה"צ, יש ללמוד בדברים המותרים בתשעה באב ר"ב. ויש שמתירים ללמוד בהם בעיון ר"ג וכתב הט"ז שהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכוון ר"ד.

טיפות וכדורים

קפג. טיפות וכדורים לצורך הקלה בצום, עדיף לערבבם במשקה לפני שבת ר"ה. ויש מתירין לקחתם בשבת ר"ו.

----- = מקורות וציונים = -----

רכ"ה משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק כ'. וביותר בשנה שחל ט' באב ביום ראשון נמצא שער"ש אינו בשבוע שחל בו ט"ב.

רכ"ט משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל')

ר"ל מהרי"ל. רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י"ב).

רמ"א סי' תקנ"ג סעיף ב'. ברכי יוסף (סי' תקנ"ג ס"ק ה). מביאו שער"ש.

ר"ב רמ"א תקנ"ג (סעיף ב'). מג"א (ס"ק ז'). בס' אורחות רבנו, (ח"ב ע' קל"ו) שדעת החזו"א שאין ללמוד בשבת אחה"צ. שבט הלוי (ח"ו סי' ע' ו').

ר"ג הליכות שלמה (פ' ט"ו א') בט"ב אסור ללמוד בעיון (משנ"ב סי' תקנ"ד ד') אבל בערב ט"ב מותר. וכתב ה"ח סופר (או"ח סי' ק"א) מותר ללמוד דברים הרעים בערב ט"ב גם עם אנשים אחרים, הגם שאבל אסור ללמד לאחרים (ו"ד סי' שפ"ד) כיון שלחת"ס (סי' תקנ"ג) טעם איסור לימוד בעט"ב בכדי שלא יהרהר, ולא משום אבילות של עכשיו

ר"ד ט"ז ס"ק ב'. מאמר מרדכי (ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י') וביה"ל "ולכון", מיקל ללמוד בשבת אחר חצות, ומי שיוכל, עדיף שילמד דברים המותרים. בס' הליכות שלמה (פ' ט"ו י"י) כתב שיש מקום להקל ללמוד כרגיל כל היום. הליכות אבן ישראל (ת"ב)

ר"ה סי' שכ"ח (סעיף כ"א). קצוה"ש סימן קל"ח בדה"ש (ס"ק ל"א ד"ה כ' המנחת שבת). שבט הלוי (ח"ג סי' ל"ו). שש"כ (פ' ל"ד סעיף ה')

ר"ו סי' הלכה למעשה להג' א.ד.שפירא, מאג"מ (או"ח ח"ג סי' נ"ד) בענין ויטמינים בשבת, כתב הגם שהמג"א (סי' שכ"ח מג"ג) כתב שחיוק מזוג אסור בשבת, אבל מי שנוטלו רק לשמור על מצב גופו, מותר. והכדורים בעצם רק שומרים על מצב הנוזלים.

סעודה שלישית

קפד. בסעודה שלישית, אוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפילו כשלמה המלך בעת מלכותו^{רלז}.

אכילה עד השקיעה

קפה. מותר לאכול ולשתות בשבת, עד זמן שקיעת החמה^{רלח}. ונכון להודיע זה להמון שלא יטעו שהוא כשאר שבת^{רלט}.

אבל אין לעשות שום סימני אבלות כגון חליצת נעליים, ישיבה על הארץ, עד זמן מוצאי שבת.

זמן ר"ת

קפו. המתנהג בזמן רבינו תם בכל ענייניו, יכול ללבוש נעליו עד מוצ"ש כזמן ר"ת^{רמ}

הכנה משבת לחול

קפז. אין להביא נעלי ת"ב לבית הכנסת בשבת. וכן אין להביא ספר קינות לביהכ"ס אלא אם יעיין בו מעט בבית הכנסת מבעוד יום^{רמא}.

ברוך המבדיל חליצת נעליים

קפח. במוצאי שבת אומרים "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ולאחר מכן מורידים נעליים ומחליפים מבגדי שבת לבגדי חול.

בזה יש חילוקי מנהגים:

הרמ"א^{רמב} כתב שחולצים נעליים אחרי ברכו בביהכ"ס, וכך נוהג בכמה מקומות^{רמג}.

בזמנינו נוהגים הרבה לבוא לביהכ"ס עם נעלי ת"ב^{רמד}.

יש שנהגו לחלוץ נעליים כבר בבין השמשות^{רמה}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רלז} תענית כ"ט: שו"ע (סימן תקנ"ב סעיף ב').

^{רלח} סמ"ק (מצוה צ"ו). רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י').

^{רלט} משנ"ב (ס"ק כ"ד).

^{רמ} חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכ"ז) אבל אם נוהג כר"ת רק כחומרא, יחלוץ נעליו בזמן הגאונים (הרגיל)

(הליכות שלמה פ' ט"ו הע' טו).

^{רמא} הליכות שלמה. מבית לוי.

^{רמב} סי' תקנ"ג (סעיף ב').

^{רמג} שלמת חיים (ח"א סי' כ"כ) דמעיקרא כך קבלו התענית ת"ב שחל במוצ"ש שעכ"פ סנדל אינם חולצים כל שלא אמרו ברכו, מחמת קדושת תוס' שבת. בס' ארחות רבינו (ח"ב קמ"ד) שבא לביהכ"נ בבגדי שבת ונעליים אע"פ שהיה כמה רגעים לאחר הזמן יציאת השבת, ולאחר ברכו, חלץ. תשו' באר משה, רבבות אפרים (ח"ג סי' שניו).

^{רמד} שש"כ (פ' כ"ח הע' קע"ט) בשם הגרש"ז אויערבאך. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז א'). מועדים וזמנים.

יחוה דעת (ח"ה סי' ל"ח). הליכות אבן ישראל.

^{רמה} כיון שנמצאים בבית, ויש שהולכים שם עם נעלי בית אינו אבילות בפרהסיא (אור לציון ח"ג פ' כח ד') קובץ תשובות להגרשי"א (ח"ה סי' ק"ה). בס' יוען דוד (ח"א סי' פ"ח) שהדברי יואל היה שוכב

זהירות ממלאכה

קפט. יש להזכיר לנשים לא לעשות מלאכה עד שיאמרו המבדיל בין קודש לחול^{רמז}.
במוצ"ש, לאחר ברכו, מסלקין הפרוכת^{רמז}.

בורא מאורי האש

קצ. מברכים בורא מאורי האש על אבוקה^{רמז} כשמברך בביתו יוציא את כל בני ביתו. ואם הם לא שמעו ממנו יכולים לברך בעצמם^{רמז}.

אתה חוננתנו

קצא. בתפילת ערבית אומר "אתה חוננתנו"^{רז} ואם שכח להבדיל בתפילה אינו חוזר להתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי ט"ב^{רנא}.

קדיש תתקבל

קצב. אחרי תפילת העמידה אומר קדיש שלם עם תתקבל^{רנב}, אבל אחרי איכה עד יציאת בית הכנסת למחר, אין אומרים "תתקבל"^{רנב}.

ויהי נועם

קצג. ואומרים איכה וקינוות. אין אומרים ויהי נועם, ומתחיל מואתה קדוש^{רנד}.

חולה בהבדלה

קצד. חולה שצריך לאכול ביום, יבדיל ביום לפני שעומד לאכול, ולא במוצ"ש בלילה^{רנה}.

יכול גם להוציא את בני ביתו בהבדלה שלו, ולא יצטרכו שוב להבדיל במוצאי ט"ב^{רנו}.

ואם הוא צריך רק לשותות מים, לא יבדיל בט"ב משום כך^{רנז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

מביהש"מ עד הלילה, וממילא היה בלי נעליים. בס' הליכות שלמה (פ' טו הע' 44) שכן נהג הגרש"ז זלניק.

^{רמז} משנ"ב (סי' תקנ"ו ס"ק ב').

^{רמז} לוח אר"י להגר"מ"ט.

^{רמז} שו"ע (סי' תקנו סעיף א').

^{רמז} הליכות שלמה (פ' ט"ו סעיף יד). שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

^{רז} רמ"א (סי' תקנ"ט סעיף א').

^{רנא} סי' רצ"ד (ס"ג)..

^{רנב} משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק ד').

^{רנג} טור ורמ"א (סי' תקנ"ט סעיף ד').

^{רנד} שו"ע (סי' תקנ"ט סעיף ב').

^{רנה} כפה"ח (ס"ק ט'). תש"ו מנחת יצחק (ח"ח סי' ל'). תש"ו קנין תורה (ח"ב סי' קי"א)

^{רנו} מל"ח. כפה"ח (ס"ק ט'). תש"ו משנה הלכות (ח"ז סי' ל"ט).

^{רנז} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

על מה מבדילים

קצה. מוי שחייב להבדיל בט"ב, יבדיל על מויץ ענבים, או אם יש שכר שהוא חמור מדינה, יבדילו עליו. ובמקום שאי אפשר, יבדילו על יין^{רנ}.

נשים בהבדלה

קצו. נשים שצריכות לאכול בט"ב, עדיף שלא יעשו הבדלה בט"ב בעצמן, אלא תשמענה במוצאי ט"ב מבעליהן, ועיי בהערה^{רנט}.
ודעת הגרי"ש אלישיב שיבדילו הנשים בעצמן לפני שאוכלות^{רס}.

קטן בהבדלה

קצו. קטנים אינם מבדילים לפני אכילתם^{רסא}.

הבדלה מוצאי ט"ב

קצח. בליל מוצאי ט"ב מבדילים על היין ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים^{רסב}. ויכול לשתות היין בעצמו^{רסג}.
ואינו אומר פסוקי הנה א' ישועתי אלא מתחיל בברכה על הכוס^{רסד}.

שתיית מים לפני הבדלה

קצט. אם מתעכב להבדיל יכולים לשתות מים לפני הבדלה^{רסה}.

הבדלה לאשה

ר. אשה שבעלה מתעכב במוצאי הצום, תעשה לעצמה הבדלה ותשתה הכוס^{רסו}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רנ} שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ה'). אז נדברו (ח' י"א סי' מ"ח)

^{רנט} דבר יהושע (ח"ב סי' ע"ה). קנין תורה (ח"ה סי' נ"א). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א). וכן דעת הגאון רבי י"מ שטרן שליט"א. הגם שיש צד הלכתי לומר שיעשו הבדלה כמו שאר חולים, אולם הרי דעת הרמב"ן, רשב"א, ריטב"א (סוכה נ"ד), רדב"ז (ח"ב סי' תרמ"ב), והב"ח, ס"ל שגם אנשים פטורים שנה זו מהבדלה. ונשים הרי י"א בכלל שפטורות מהבדלה, לכן מכח ספק ספיקא לא יבדילו ויאכלו כך.

^{רס} קרא עלי מועד (פ"ז הע' י"ט). וראה שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ד' ו').

^{רסא} תשוי' ישמח משה (ח"א סי' מ'). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' י"ג). שבט הלוי (ח"י סי' קע"ז ד'). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א).

^{רסב} שו"ע סימן תקנ"ו.

^{רסג} משנ"ב שם ס"ק ג'.

^{רסד} פתחי תשובה (ו"ד סי' שע"ו). דברי מלכאל (ח"ו סי' ט'). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' י"ד).

^{רסה} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

^{רסו} תורת המועדים מהגרי"ש אלישיב. עיי' בסי' רצ"ו ס"ח. תשוי' שבט הלוי ח"ד סי' נ"ד ז'

פרק יד מהלכות תשעה באב

חמשה עיניים

רא. תשעה באב אסור באכילה ושתייה, ברחיצה, סיכה, נעילת סנדל, תשמיש, אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו' דכתיב פקודי ד' ישרים משמחי לב^{רסו}. דברים אלה נוהגים כל היום^{רסח}.

רב. המנהג שיושבים על הארץ, ואין מניחים טלית ותפילין. נוהג עד חצות היום^{רסט}. מפני:
1. שכתוב תם עוניך כשהצית אש בציון 2. להראות נחמה באבל.

רג. אע"פ שהיום כמו אבל, הוא רק ללא תעשה, לא לעשה, כגון כפיית המטה ועטיפת ראש^{רע}.

ישיבה נמוכה

רד. ליל תשעה באב ויומו, יושבים על הארץ^{רעא} עד חצות היום^{רעב}.

רה. מותר לשבת על גבי כסא נמוך, פחות מג' טפחים^{רעג} (30 ס"מ). ומי שקשה לו, מותר ביותר גבוה^{רעד}.

אוטובוס

רו. הנוסעים ברכב, אוטובוס, אם יוכל, יעמוד, ואם לא, מותר לשבת בכיסאות הרגילים שהכוונה מטעם בטיחות^{רעה}.

מיעוט מכבודו

רז. ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב, בכל מה שאפשר^{רעו}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רסו תענית ל. שו"ע תקנ"ד א'

רסח משנ"ב (תקנ"ה ס"ק ג').

רסט סדר היום. משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): רק לענין תפילין משום שהוא מלתא דתליא במנהגא בעלמא אבל כל החמשה עיניים אין מבטלין כל היום. משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י'): ישיבה ע"ג הקרקע אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכך לא בעי כל היום.

רע ערוה"ש תקנ"ה.

רעא כמו אבלים משנ"ב תקנ"ט ס"ק י'.

רעב אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכן די עד חצות היום, משנ"ב (שם). ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג').

רעג גשר החיים (פ"כ סי' ה').

רעד ערוה"ש יו"ד (סי' שפ"ז ג'), דאינו נחשב תענוג.

רעה בשם החזו"א. תשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ב). הליכות שלמה.

סוג נעליים

רח. אסור לנעול נעלי עור, אבל של בד, עץ, שעם, או גמי, מותר. ואפילו אם חלק הנעל מעור, אסור ללבושו^{רע}.

אבזם מעור

רט. אם יש רק אבזם מעור לנוי, מותר^{רעח}. וכן רצועה שמשמשת רק לשמור שהנעל לא תיפול, מותר^{רעט}.

נעלי גומי

רי. נעלי גומי נוחות, כמו נעלי ספורט או "קרוקס" וכדו' שכמעט אין מורגש עינוי בהליכה בהן, המחמיר להימנע מללכת עמם בת"ב, תבא עליו ברכה^{רפ}. אבל מי שקשה לו ההליכה, יכול ללבוש כל נעל שאין בה עור^{רפא}.

אור בבית הכנסת

ריא. בבית הכנסת מדליקים רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה^{רפב} כמו"ש: במחשכים הושיבני. כבו את הפנסים, שמש וירח קדרו.

ריב. גם לציבור שאומרים איכה בלחש מדליקים אור חלש בכדי שיוכלו לקרוא לאורו^{רפג}.

נר תפילה

ריג. אין מדליקין נר תפילה בבית הכנסת בשחרית, אלא במנחה^{רפד}.

נר לברית

ריד. אם יש ברית מילה בת"ב, מדליקים נרות כשמביאים התינוק^{רפה}.

פרוכת

רטו. מסירין הפרוכת מלפני ארון הקודש^{רפי}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רע} תוס' תענית (ל: ד"ה כל העושה). רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב').

^{רע} שו"ע סי' תקנ"ד סעיף ט"ז).

^{רעח} אגרות משה

^{רעט} ברכי יוסף

^{רפ} פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח. שע"ת תקנ"ד יא. הליכות שלמה פ' טו. שבט הלוי. הגר"ק

^{רפא} הגריש"א.

^{רפב} שו"ע תקנ"ט ד'

^{רפג} ט"ז ס"ק ה'. משנ"ב ט"ו.

^{רפד} מהרי"ל. משנ"ב ט"ו.

^{רפה} פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב טו

^{רפי} רמ"א סי' תקנ"ט (סעיף ב') מס' המנהגים, על שם בצע אמרתו.

פרק טו תפילת ערבית

רטז. מתפללים ערבית, בנחת ודרך בני כאבלים^{רפז} ותפילה בלחש^{רפח}.

קדיש תקבל

ריז. לאחר תפילת העמידה אומרים קדיש תקבל^{רפט} אבל כל הקדישים שאומרים לאחר איכה עד שיוצאים למחרת מבית הכנסת, אין אומרים תקבל^{רצ} דכתיב: גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי^{רצא}.

ריח. מגילת איכה נקראת בלי ברכה^{רצב}. כי רק בפרסומי ניסא מברכים. במגילה כשירה, יש מברכין^{רצג}. כתב הלבוש: לא נכתב איכה במגילה, בכדי לא להנציח החורבן.

נשים

ריט. נשים, אי' במס' סופרים (יח ד) ששומעות איכה^{רצד}, לדברי המג"א^{רצה}, אינן נוהגות כזה.

חזן

רכ. החזן שקורא איכה^{רצו}, מגביה קולו בכל איכה יותר^{רצי}.

איכה ביחיד

רכא. יחיד גם יאמר איכה וקינות^{רצח}.

----- == מקורות וצינונים == -----

רפז רמ"א תקנ"ט א' ב'

רפח מס' סופרים יח: ת' ערבית אין אדם שומע לחברו מפני שהם מתפללים בלחשה. יעב"ץ

רפט משנ"ב ס"ק ד'.

רצ רמ"א סעיף ד'

רצא ב"י. ומהר"ם שיק ש"ע, תמה הרי מתפללין כסדרן ויהי לרצון .

רצב משנ"ב ס"ק ב'

רצג משנ"ב תקנ"ט ב'

רצד מס' סופרים (יח ד')

רצה רפ"ב יב. וכתב החיד"א שזה רק מנהג טוב.

רצו בסי' תקנ"ט (סעיף ג'), אי', מדליקין רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה, וכתב הט"ז (ס"ק ה)

נר אחד לחזן, ונר אחד לכל שכונה שכולם אומרים איכה. והמג"א כתב **משמע שהציבור לא יאמרו איכה וקינות** רק ישמעו מהש"ץ.

משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק טו), מנהגנו שכל הקהל אומרים איכה בלחש גם קינות.

רצא מהר"ל. רמ"א תקנ"ט א'.

רצח ח"א. משנ"ב סי' תקנ"ט (ס"ק ה')

רכב. אחרי איכה אומרים סדר קדושה^{רצט}.

רכג. בטעם לאמירת ואתה קדוש, איתא:

כיון שמראין אבלות, מתעורר קליפה והוא סכנה, לכן מבטלים אותם ע"י סדר קדושה (רמ"ק)
ועוד טעם, מפני שהעולם מתקיים אקדושה דסודרא במקום תורה שאסור ללמוד (ברכ"י)

פרק טז הליכות ט"ב

יצמער במשכבו

רכד. כשישן בלילה, ישים אבן תחת למראשותיו^ש משום צער. דכתיב, ויקח מאבני המקום שראה החורבן.
ויש שהיו ישנים על הארץ (שו"ע) ואם יכול יצמער בענין משכבו, שאם רגיל בשני כרים, ישן באחד (רמ"א שם).

נטילת ידים

רכה. יטול נט"י עד פרקי אצבעות: א. כשקם בבוקר^{שא} ב. כשיצא מבית הכסא^{שב} ג. לפני תפילה, דהוי כמקבל פני שכינה^{שג} ד. אם נגע בלכלוך, נעל^{שד}.

נטילה כל היד: חולה שאוכל פת (הגרשו"א) כהן העולה לדוכן (תריג"ס ק"ז).

לימוד תורה בת"ב

רכו. בתשעה באב אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, משנה מדרש וגמרא, הלכות ואגדות, משום שנאמר פקודי ד' ישרים משמחי לב^{שה}.
מותר ללמוד: איכה. מדרש. איוב ומפרשים. ירמיהו, דברים רעים. מו"ק אלו מגלחין. חלק. הניזקין גיטין נה: ספר יוסיפון. ספר מלחמות היהודים. ירושלמי סוף מסכת תענית. הלכות

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רצט} שו"ע תקנ"ט סעיף ב'

^ש תוס' תענית ל': שו"ע רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב'). מהמרדכי.

^{שא} שו"ע תקנ"ד י'. ב"י תרי"ג ומביאו משנ"ב (תקנ"ד ס"ק כא), רוח רעה כלכלוך טיט.

^{שב} מט"א תריג

^{שג} משנ"ב תקנ"ד כא

^{שד} גר"ח"ק. מנח"י יי מה. כפה"ח ד' יד.

^{שה} תענית ל. שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א'

מט

תשעה באב. הלכות אבלות. ספרי מוסר שמשברים את הלב, ובלבד שאין שם פסוקים ומאמרי חז"ל. בענין אמירת תהלים בט"ב נחלקו הפוסקים ^{ש"י}.

רמז. מותר ללמוד בפשוטן של הדברים, אבל אסור לפלפל ולישא וליתן בדבר הלכה ^{ש"י}.

חברותא

רכת. לימוד דברים מותרים, בחברותא, מותר ^{ש"ה}.

לימוד בהרהור

רכת. יש שאוסר לימוד בהרהור ^{ש"ט}, שיש בה שמחה.

מצות ת"ת בט"ב

רל. יש הסוברים שבת"ב אין מצות ת"ת ^{ש"י}.
מאידיך יש הסוברים שיש מצוות ת"ת, וילמדו דברים המותרים ללמוד ^{ש"א}..

השכמה

רלא. בשחרית משכימים קצת לבית הכנסת ^{ש"ב} וסימנך: וישכם אברהם. א' אב. ב'. ביראת עולם. ריבה צום. ה'ושענא. מגילה. ה'י זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה ^{ש"ג}.

רלב. אם על ידי זה שמשכימים, יגמרו לומר קינות זמן הרבה קודם חצות, טוב שלא להשכים כל כך (משנ"ב ס"י תקנ"ט ס"ק ט"ז).

----- = מקורות וצינונים = -----

^{ש"ו} יש שנהגו לומר תהלים במנחה: משנ"ב (תקנ"ד ז'). סידור בית יעקב. גרשז"א, שמותר למי שרגיל כל יום. ויש שאוסרים: רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א). לצורך חולה, התיר בתשו' דברי מלכיאל (ח"ו ס"י ט').

^{ש"ז} מהרי"ל (תשו' ר"א). מג"א (ס"ק ד'). ט"ז ס"י תקנ"ד ב'

^{ש"ח} חזו"א, הגר"ח"ק

^{ש"ט} שו"ע סעיף ג'. ובמשנ"ב ס"ק ה'.

^{ש"י} ריטב"א (מו"ק טו א). מטה יהודה, כפהח. וכתב בס' עבודת ישראל, שלכן מתחילים מחדש בפרשת ואתחנן י' דברות.

^{ש"א} שבלי הלקט. שד"ח אס"ד (ביהמ"צ ב' יב). מל"ח (ס"י י' ס"ק כ"ח). ערוך לנר מו"ק. דברי יציב (ח"ב ס"י ר"מ). שערי הלכה ומנהג: המצוה ללמוד חלקי התורה השייכים לאותו יום

^{ש"ב} משנ"ב ס"י תקנ"ט ס"ק ט"ז.

^{ש"ג} א"ר ס"י תרס"ד ג'.

פרק יז טלית ותפילין

לג. אין מניחין טלית ותפילין בשחרית ש"ד.
(אר"י רש"ש עפ"י"ם להקדים תפילין לשחרית. (כפה"ח תקנה ד'. סי' אר"י לגרימ"ט. חולצין לפני קינות)

לד. במנחה מניחים ציצית ותפילין שטו.
אבל כל החמשה עינויים, אין מבטלין כל היום שטז,

תפילין לחולה
לה. חולה שאוכל בת"ב גם יניח תפילין במנחה כשאר הציבור ש"ז.

----- = מקורות וציונים = -----

ש"ד שו"ע סי' תקנ"ה. בצע אמרתו, בזע פורפירא דיליה, השליך משמים ארץ תפארת ישראל זו תפילין. אי' מהר"מ מרוטנבורג כביום א' באל.

שטו שו"ע סי' תקנ"ה א' מפני שאז הציתו אש במקדש ותם עונך במה ששפך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים. גר"א. ובכדי להראות נחמה באבלנו בו ביום. סדר היום.

שטז משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): לכולי עלמא רק תפילין מניחים אחרי חצות היום משום דהוא מילתא דתליא במנהגא בעלמא, אבל כל החמשה ענויים אין מבטלין כל היום.

ש"ז התעוררות תשובה (ח"א סי' ע"ב). מהר"ם שיק (סי' ר"צ). זכרון יהודה סי' י"ח. הגריש"א.

הגרשז"א הוסיף, שאם אוכל רק אחר חצות, אז צריך להניח תפילין לפני שאוכל).

אבל בשבט הלוי (ח"ט סי' קל"ג) שחולה צריך להניח תפילין לפני שאוכל.

פרק יח סדר היום

לזו. מתפללין תפילת שחרית, וכל מה שרגילין לומר על סדר היום, אומרים ^{שיח}.

פיטום הקטרת

לזו. פיטום הקטורת: אין לומר ^{שיט},
ויש שכתבו שמי שאומרו בתדירות כל יום, הוי כסדר היום, ואומר ^{שכ}.

איכה ביום

לח. טוב לקרות איכה ביחידות, גם ביום ^{שכא}

חצות היום

למט. בחצות היום קמים משייבה על הארץ ^{שכב}.

מנחה

רמ. יש שנהגו להתפלל מנחה, בעת מנחה גדולה במ"ב ^{שכג}.
ויש שמתפללים בעת מנחה קטנה ^{שכד}:

ברכת כהנים

רמא. נוהגים לומר ברכת כהנים במנחה ^{שכה}.

תפילין במנחה

רמב. במנחה מניחים תפילין ^{שכו}, והנוהגים להניח גם תפילין דר"ת, יניחו ^{שכז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שיח} שו"ע תקנ"ד ד'. ראה כפה"ח. ערוה"ש. דברי מלכיאל (ח"ו סי' ט)

^{שיט} רמ"א (תקנ"ט סעיף ד') מהמרדכי. מג"א, משנ"ב, שאין כל אדם אומרו.

^{שכ} שד"ח מע' ביהמ"צ סי' ב' י', אגודת אוזב. דברי מלכיאל (ח"ו ט). אז נדברו י"א. כיון דהו
כאיזהו מקומן בשחרית בסי' תקנ"ד ד'.

^{שכא} של"ה. משנ"ב תקנ"ט ב'

^{שכב} שו"ע תקנ"ט (סעיף ג') שיושבים לארץ עד תפילת המנחה, ובמשנ"ב (שם ס"ק י') אינו חמור
כל כך כמו החמשה עינויים, ולכך לא בעי כל היום.

שפך חמתו על עצים ואבנים (משנ"ב תקנ"ט י') ולהראות נחמה באבלינו.

^{שכג} **מנחה גדולה**: בני". משמרת שלום. ערוה"ש רל"ג. ריטבא יומא כח: חזו"א. גם כי יוכל
להזדרז ולהניח תפילין.

^{שכד} רמב"ם, אר"י. שו"ע רל"ג. ברכ"י. בא"ח.

^{שכה} הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה..

^{שכו} שו"ע סי' תקנ"ה סעיף א'.

פרשיות קר"ש

רמג. באם קוראים פרשיות קר"ש ו'קדש' נחלקו הפוסקים ^{שכח}.

נחם

רמד. בני עדות המזרח אומרים נחם בכל תפילות ^{שכט}.
בני אשכנז נוהגים לאומרו במנחה, שאז הציתו אש בהיכל ^{של}.

תהלים

רמה. יש שנהגו לומר תהלים במנחה ^{שלא}, ויש שאוסרים ^{שלב}.
ויש שהתירו לצורך, חולה ^{שלב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שכו} משנ"ב (שם ס"ק ד')

^{שכח} פרשיות קר"ש אומרים: חלק לוי. משמרת שלום. כפה"ח תקנ"ה ס"ק ז' בא"ח. שערים המצויינים. בצל החכמה

ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ה') כתב שלא לומר.

^{שכט} ר"י ברצלונא. ר'עמרם. ריטב"א. שו"ע תקנ"ז א').

^{של} רא"ש. טור. ר'סעדיה. אבודרהם: שאז הציתו ביהמ"ק מהרי"ל רמ"א (תקנ"ז).

^{שלא} מג"א תקנ"ד ו' הביא מנהגים בזה. לקט יושר עמ' 112 שאמר פרקים רגילים אצלו. משנ"ב תקנ"ד ז'. סידור בית יעקב. גרשז"א, מותר למי שרגיל כל יום.

^{שלב} רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פונא אומרים תהלים למחרת (משנ"ב. מג"א).

^{שלג} לצורך חולה, התיר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ט ועוד אחרונים, אולם ראה ארחות רבינו ח"ב עמ' קמב שהחזון איש התיר לאחותו אשת בעל הקהילות יעקב לומר תהלים בשעת מנחה. לכן אם מאוד חשובה לך סגולה זו יש על מה לסמוך להתיר.

פרק יט מוצאי ט' באב

רמו. במוצאי הצום, יש נוהגים ליטול ידיהם שלשה פעמים ^{שליד}

רמו. הרמ"א ^{שלה}, כתב שאין מקדשין את הלבנה במוצאי ט"ב או שאר תענית, מפני שהעם שרויין בצער ואבילות..

האר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי יו"ט כי נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידין להתחדש ^{שלו}.

ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

הלכות הבדלה במוצאי הצום, ראה לעיל פרק יג

טעימה ונעליים

רמח. ילבש נעליים ^{שלו}, ויטעום מעט לפני קידוש לבנה ^{שלה}. אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם ^{שלוט}.

בשר ויין

רמט. אין אוכלים בשר או שותים יין במוצאי ט"ב עד לאחר חצות יום י" באב ^{שמי} וכן אין מתרחצים או מסתפרים או מכבסים ^{שמיא} או שומעים נגינה ^{שמב}.

רנ. לדעת השו"ע, נוהגים שלא לאכול בשר או לשתות יין עד סוף יום י" באב ^{שמג}. וכן נוהגין לא לברך ברכת שהחיינו ^{שמד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שליד} בן איש חי (דברים כ"ח) לוח אר"י.

^{שלה} ס"י תכ"ו ב'. וכ"ה בלבוש שם. מקו"ח. נוהג כצאן יוסף.

^{שלו} פ'ע"ח (שער כ"ג פ"א א'). סדר היום. בה"ט (תקנ"א כה) דהאר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי ט"ב, כי אז נולד בן דוד, ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. פר"ח. כנה"ג. שבות יעקב (ח"ב יא). א"ר. חיד"א. פמ"ג.

^{שלו} פרי חדש (ס"י תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (ס"י ח').

^{שלה} א"ר ס"י תכ"ו (א"י ט"ז). תשו' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם (כלל ק"י"ח טו). משנ"ב (שם ס"ק יא).

^{שלוט} א"ר ס"י תכ"ו ט"ז, מביאו שעה"צ (ס"ק ט'). מבית לוי.

^{שמ} הרמ"א ס"י תקנ"ח מהגה"מ.

^{שמא} מג"א (שם ס"ק א') ט"ז, בשם המהרש"ל. משנ"ב (שם ס"ק ג')

^{שמב} מועד לכל חי. משנ"ב (שם ס"ק ב').

^{שמג} שו"ע שם. ובביה"ל שם שברחיצה ותספורת, לא החמירו. ובס' מ'ל"ח' (ס"י י" ס"ק צ"ב) שנהגו הימנע מרחיצה ותספורת עד חצות יום י'.

סעודת מצוה

רנא. במקום סעודת מצוה מותר לכל הקרואים לאכול בשר ויין שמה.

תשעה באב ביום חמישי

כביסה בליל שישי

רנב. כשחל תשעה באב ביום חמישי, יש סוברים שמותר לרחוץ, להסתפר ולכבס מיד במוצאי הצום, בליל שישי שמו.
ובקיצור שו"ע שמו כתב לרחוץ ולהסתפר ולכבס מיד בשחרית

רחיצה, תספורת ביום ו'

רנג. יש סוברים שרק כיבוס יכול לעשות במוצאי הצום בכדי שיהא מוכן לשבת שמוח.
אבל רחיצה ותספורת יעשה ביום ו' ערב שבת שמת ובמקום הצורך יש מתיר.

בשר ויין

רנד. ביום שישי אחרי הצות היום, מותר לאכול בשר ולשתות יין שנ.

----- = מקורות וצינונים = -----

שמד שערי תשובה (סי' תקנ"ח ס"ק ב')

שמה משנ"ב (שם ס"ק ב')

שמו יעב"ץ בסידורו ובשאלת יעב"ץ (סי' ק"ו), תשו' אז נדברו (ח"ח סי' מ'). אבן ישראל להגר"י פישר (ח"ז סי' כ"ז). מרא דשמעתתא (אות רכ"ה) מהגרמ"א פריינד.

שמו קיצושו"ע (סי' קכ"ד ס"כ). ערוה"ש (סעיף ב').

שמח שבט הלוי (מבית לוי עמ' תט"ו) שהיעב"ץ מתיר כבר מהלילה וגם יש בזה מתקנת עזרא לכבס בחמישי שיהיו פנויים בשישי לצורכי שבת, ומותר לכבס הכל גם מה שאינו צריך לשבת. ובס' חוט שני (שבת ח"ב עמ' שכ"ח) מהגר"נ קרליץ. הליכות שלמה שש"כ (פ' מ"ב הע' טו).

דעת הבאר משה (ח"ג סי' ע"ט) והגר"י"ש אלישיב, שבמקום הדחק מותר לכבס בליל שישי.

שמט גרנ"ק, שבט הלוי. וכתב השבט הלוי שבמקום הצורך, יש מקום להקל ולהסתפר כבר מהלילה.

שנ ערוה"ש (תקנ"ח ב') שבט הלוי.

פרק כ ברית מילה בטי באב

- א. עורכים ברית מילה לאחר שגומרים הקינות^{שנא}. דוריזין מקדימין למצוות^{שנב}.
 ב. בני עדות המזרח, נוהגים למול רק אחרי חצות היום, מכיון שלפני כן עדיין חל אבילות ואינו כדאי^{שנג}.

נרות בברית

- ג. מדליקין נרות בשעה שמכניסין את התינוק למול^{שנד}.

בגדי שבת

- ד. לובשים בגדי שבת, האב, האם, מוהל, סנדק^{שנה}.
 ה. בעל הברית לובש כתונת מכובסת נקיה^{שני}. ויש נמנעים מלהלביש כתונת מכובסת^{שנו}.

נעליים

- ו. בעל הברית אינו מלביש נעליים^{שנח}.

טלית תפילין

- ז. לובשים טליתות גם כשהברית לפני חצות היום, ואבי הבן לובש גם תפילין^{שנט}.
 ח. המוהל מתקן צפרניו ומחטא ידיו, ופיו.

----- = מקורות וצינונים = -----

שנא טושו"ע סי' תקנ"ט סעיף ז'.

שנב משנ"ב ס"ק כ"ו מהב"י.

שנג שו"ע שם סעיף ז'.

שנד מהרי"ל, פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק טו.

שנה שו"ע סי' תקנ"ט סעיף ח', ורמ"א שם.

שנו שו"ע שם.

שנ כפה"ח ס"ג מהר"י ברנא.

שנח ביה"ל ד"ה ומותר. חלילה לבטל אחד מחמשה עיניים שהוא מדינא דגמרא.

שנט גריש"א, תורת היולדת מח, כ'.

שהחינו

ט. מברכים ברכות המילה גם ברכת שהחינו^{שם}.

י. דרך עשיית מציצה ביין בצום, נחלקו הדעות^{שסא}.

מעימה מהיין

יא. נותנים ליולדת לטעום מהיין, או לילד מעל גיל חינוך 6.

שם הילד

יב. יש שקוראים לילד בשם מנחם או נחמיה^{שסב}.

מזל טוב

יג. מברכים ברכת מזל טוב^{שסג}.

יד. לאחר הברית מורידין בגדי שבת^{שסד}.

סעודה בערב

טו. בערב עורכים סעודה לכל המוזמנים^{שסה}.

שירה בסעודה

טז. מותר לשיר כפה בסעודה, ולנגן בכלי שיר, נראה שלבני אשכנז, יש למנוע^{שסו}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שס} מל"ח סי' כד. דעת תורה סוסי' תקנ"א.

^{שסא} המהר"ם שיק סי' שט"ו, תשו' מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ט אלף לך שלמה (סי' ש"ס) שאסרו רק ביו"כ.

אבל ברכ"י יו"ד סי' רס"ה, תשו' תשובה מאהבה סי' תקס"ז, ובשע"ת (סי' תרי"ב ג') בשם תשו' דבר שמואל סי' צ"ח א"ר בשם קיצור של"ה אין לעשות המציצה ביין, ויזלף על המילה ביד או מוך. וכ"כ ד'חו' תרע"ו.

^{שסב} תשו' תשב"ץ. כפה"ח תקנ"ט נח.

^{שסג} תשו' הר צבי (יו"ד סי' ש"צ). תשו' שלמת חיים (ח"ב סי' קל"ב). תשו' להורות נתן (ח"ב סי' ל"ז).

^{שסד} שו"ע סי' תקנ"ט, משנ"ב (ס"ק ל"ד)

^{שסה} תקנ"ח משנ"ב (ס"ק ב').

^{שסו} בס"י תקנ"ח כתב המג"א ס"ק א' שמוצאי התענית קיל מר"ח אב, ומביאו משנ"ב שם ס"ק ב'. ונראה דהוי כמו הימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב. דלבני ספרד אין מניעה לשמוע כלי שיר בסעודת מצוה.

והמנהג בבני אשכנז: כתב שכנה"ג ס"ק ל"ג, והחיד"א חיים שאל סי' כ"א ובתשו' משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט מהגר"מ פיינשטיין שלצורך מצוה, מותר.

אבל יש מחמירים בכלי זמר מ"ז בתמוז, אפילו לסעודת מצוה, שבט הלוי ח"ג סי' קנ"ז. מוע"ז ח"ח סי' של"ח. ועוד.

וואך נאכט

יז. וואך נאכט, אומרים זוהר איכה^{שסז}.

מתנות

יח. אין מביאים מתנות בתשעה באב, אבל במוצאי תשעה באב, מותר^{שסח}.

ויה"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, עיר ציון תמלא,
ושם נשיר שיר חדש וברננה נעלה.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{שסז} זכר דוד נג ג'. ואחרי חצות הלילה, יאמר ויהי נועם ז' פעמים.
^{שסח} מביאו משנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק מ"א) דאין לשלוח דורון לחברו בתשעה באב, כשאלת שלום שאסור. אבל בימי בין המצרים אין מניעה מעיקר הדין לתת מתנה. רק אולי יחשב משא ומתן של שמחה וזה אסור רק מר"ח כדאי' בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א).